ΜΕΓΑΛΟΦΥΊΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΛΗΣΜΟΝΗΘΕΙΣΑ

ΙΩ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

(Ὁ Κύπριος)

Οὐκ ὀλίγοι εἶναι οἱ παλαιότεροι, οἱ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας χρονολογούμενοι, δράσαντες καὶ διαλάμψαντες φιλόλογοι, οἵτινες παρὰ τοὺς ἐπισφαλεῖς καιροὺς καὶ τὴν πολυειδῆ τῶν καθ' ἑαυτοὺς χρόνων δυσκληρίαν, παρὰ τὴν τότε σπάνιν ἢ ἔλλειψιν τῶν ἀπαραιτήτων ἐπιστημονικῶν ἐφοδίων καὶ βοηθημάτων (βιβλίων καὶ βιβλιοθηκῶν), κατώρθωσαν διὰ τῆς ἰδίας περινοίας καὶ ἐπιμελείας νὰ θεραπεύσωσιν εὐδοκίμως τὴν οἰκείαν ἐπιστήμην καὶ ἀποδειχθῶσιν ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἑσπερίᾳ συναδέλφους των, τινὲς δὲ ἴσως καὶ ἀνώτεροι αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἄλλων μὲν ἐξ ἐκείνων μόνον τὰ ὀνόματα εἶναι μόλις καὶ ἀμυδρῶς σήμερον γνωστά, ἄλλοι δὲ ἐξερρύησαν παντάπασιν ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ ἔθνους, παραδεδομένοι ἤδη εἰς τὴν λήθην καὶ τὴν ἄγνοιαν οὐ μόνον τῶν πολλῶν καὶ μὴ ἐπαϊόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλολόγων· ναί, ἐλησμονήθησαν ἀτυχῶς καὶ ἀγνοοῦνται παντελῶς καὶ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν φιλολόγων, οἵτινες ὤφειλον καὶ νὰ ἠπίσταντο ἐκείνους λεπτομερῶς καὶ νὰ εἶχον ἅμα ἐν τῇ ἐργασίᾳ χειραγωγοὺς καὶ πρότυπα παραδείγματα [1]. Εἰς τὴν τοιαύτην ἄτοπον καὶ ἄδικον, δός δ' εἰπεῖν καὶ ἀσύγγνωστον λήθην, συνέτεινε πρὸς ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνίων μὲν τὰ ἔργα ἔμειναν κατὰ μέγα μέρος ἀσυντέλεστα καὶ ἀνέκδοτα, ἄλλων δὲ τὰ πονήματα, συντελεσθέντα καὶ ἐκδοθέντα, δὲν ἔτυχον ἐπανεκδόσεως, πολλαὶ δ' ἐκείνων πραγματεῖαι ὑπάρχουσιν ἐγκατεσπαρμέναι ἐν περιοδικοῖς δυσπορίστοις νῦν ἢ καὶ πάντῃ ἀπροσίτοις.

Εἷς τῶν οὕτωσὶ εἰς ἀσύγγνωστον λήθην παρερριμμένων εἶναι ἀναμφιλέκτως, πρῶτος ἐν τοῖς πρώτοις, ὁ Ἰω. Οἰκονομίδης, περὶ οὗ διεξοδικῶς διέλαβεν ἐν ταῖς «Φιλολογικαῖς Ὑποτυπώσεσιν» ὁ ἀοίδιμος Διον. Θερειανός.

Ὁ Ἰωάννης Ν. Οἰκονομίδης ἐγεννήθη ἐν Κύπρῳ τῷ 1812 καὶ ἀνῆκεν

---

1) Τῷ ὄντι, πόσοι, φεῦ, παλαιότεροί τε καὶ νεώτεροι σοφοὶ δὲν ἔχουσι περιέλθει εἰς λήθην, ἐν ᾧ χρόνῳ εἰς ἄλλους μετρίους καὶ ἀναξίους ἀνεγείρονται, καλλιμάρμαροι ἀνδριάντες! Νομίζεις ὅτι ἡ βάσκανος μοῖρα πλήττει ἀπηνῶς ὑπὸ φθόνου τοὺς ὑπερέχοντας, ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι πολλάκις ἀληθεύει ἀτυχῶς τὸ ῥηθὲν «τύχη τὰ θνητῶν, οὐκ εὐβουλία» καὶ «vitam regit fortuna, non sapientia».

εἰς οἶκον ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ πλουσιωτάτων. Ἀλλ' αἱ σφαγαὶ καὶ διώξεις τῶν Τούρκων [1] ἠνάγκασαν πολλὰς ἐγκρίτους οἰκογενείας, ἐν αἷς καὶ ἡ καὶ τοῦ Οἰκονομίδου, νὰ καταφύγωσιν εἰς Τεργέστην. Ἐνταῦθα ὁ μικρὸς Ἰωάννης ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ ἀνθούσῃ ἑλληνικῇ σχολῇ καὶ ἐπιμελῶς διήκουσε τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων περὶ τὰ δύο ἔτη, ὅτε μεσοῦντος τοῦ 1823 ἀπεδήμησε πανοικεὶ εἰς Κέρκυραν. Ἅμα ἐκεῖσε ἀφικόμενος ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν (ἰσοδύναμον πρὸς Πανεπιστήμιον), κατὰ μεγάλην τινὰ ἐξαίρεσιν, ὀφειλομένην εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ μαθητοῦ, διότι δὲν εἶχε συμπληρώσει τὸ ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ἀπαιτούμενον τεσσαρακαιδέκατον ἔτος. Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ διέπρεψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους φοιτητὰς εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φιλολογίαν. Ὁ φύσει κριτικὸς αὐτοῦ νοῦς, εἰσχωρήσας βαθέως εἰς τὰ δυσχερῆ τῆς γεωμετρίας καὶ τοῦ διαφορικοῦ λογισμοῦ προβλήματα, προσέλαβε τὴν εὔρυθμον καὶ εὐσύντακτον καὶ ἀληθῶς μαθηματικὴν ἐκείνην περὶ τὴν νόησιν καὶ τὴν ἔκφρασιν ἀκρίβειαν, ἥτις ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς φιλολογικαῖς συγγραφαῖς ἀναφαίνεται. Ἐκ δὲ τῶν πανεπιστημιακῶν διδασκάλων ἐξοχώτεροι καὶ προσφιλέστεροι ἐγένοντο τῷ νεαρῷ φοιτητῇ δύο, ὁ «πρῶτος Ἄρχων», ἤτοι ὁ Πρύτανις καὶ συνάμα ἱδρυτὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας λόρδος North, κόμης τοῦ Guilford, καὶ ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς φιλολογίας Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, ὁ διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὑπὸ τῶν Κερκυραίων προσαγορευόμενος «ἱππότης» [2].

Περάνας τὰς πανεπιστημιακὰς σπουδὰς ὁ Οἰκονομίδης εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλὰς ἀντιξοότητας· διότι οὔτε τὴν πάτριον εὐπορίαν εἶχε πλέον οὔτε τὰ ἀπαιτούμενα ἐπιστημονικὰ βοηθήματα. Ἡ ἐν Κερκύρᾳ ἰόνιος βιβλιοθήκη εἶχε μέν πως ἐμπλουτισθῆ διὰ δωρεῶν τῶν ἀγγλικῶν πανεπιστημίων, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῶν νεωτέρων ἐκδόσεων καὶ λεξικῶν καὶ ἄλλων βαρυτίμων συγγραφῶν· διὸ καὶ δὲν ἐξήρκει εἰς τὰς χρείας τῶν περὶ τὴν φιλολογίαν ἀσχολουμένων. Πάσας ταύτας τὰς δυσκολίας καὶ ἐλλείψεις ἔδει νὰ ἀναπληρώσῃ, ἐκ τῶν ἐνόντων, ὁ νεαρὸς ἐπιστήμων διὰ τῆς ἀτρύτου ἐργασίας καὶ τῶν πλουσίων πνευματικῶν ἀρετῶν τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῷ ἀφθόνως κεχορηγημένων. Ἐπεδόθη λοιπὸν ἀκαταπόνητος εἰς τὸ ἔργον· καὶ ἐγένετο μὲν πρωΐμως ἐντριβὴς περὶ τὰς κλασσικὰς γλώσσας, ἐξέμαθε δὲ προσέτι καὶ νεωτέρας, μάλιστα δὲ τὴν ἰταλικήν, ἣν καὶ ἔγραφε μετὰ γλαφυρίας.

Ἔχων δὲ φύσει εὐρεῖαν καὶ πολυδέγμονα καὶ κριτικὴν διάνοιαν ἠσχολήθη περὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς φιλολογίας, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ τοῦ ὅρου λαμβανομένης, ἤτοι τὴν ἐτυμολογίαν καὶ σύνταξιν, τὴν κριτικὴν καὶ ἑρμηνείαν, τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἐπιγραφικήν, τὴν διαλεκτολογίαν καὶ γλωσσολογίαν, τὴν ἱστο-

---

1) Ὁ θεῖος Πέτρος Οἰκονομίδης, δημογέρων ἐν Λευκωσίᾳ, ἀπεκεφαλίσθη μετ' ἄλλων προκρίτων καὶ ἱεραρχῶν τῷ 1824.

2) Ὁ πρὸς τὸν Ἀσώπιον σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Οἰκονομίδου διετρανώθη βραδύτερον, ὅτε ἐκεῖνος διεξῆγε σφοδρὸν ἀγῶνα φιλολογικὸν πρὸς τὸν Χρυσοβέργην. Αὐτεπάγγελτος τότε παρῆλθεν εἰς τὴν παλαίστραν ὁ μαθητής, ἵνα συναγωνισθῇ μετὰ τοῦ παλαιοῦ διδασκάλου καὶ ἀποδείξῃ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ.

ρίαν καὶ φιλοσοφίαν· ἡδυνήθη δ' ἐν πᾶσι νὰ παρασκευάσῃ ἀξιολόγους καὶ πρωτοτύπους πραγματείας.

Ἐκ τῶν πρώτων μελετῶν αὐτοῦ ἦτο ἡ ἀφορῶσα εἰς τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Κλεάνθους, τοῦ γνωστοῦ διαδόχου τοῦ Ζήνωνος καὶ διδασκάλου τοῦ Χρυσίππου, ποιητοῦ δὲ τοῦ πολυθρυλήτου εἰς τὸν Δία ὕμνου. Περὶ τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου ἐφιλοτέχνησε λαμπρὰν καὶ καλλιεπεστάτην διατριβήν, ἣν ἀνέγνω ὡς πρόσφορον ἐγκαίνισμα εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ ἱδρυθεῖσαν τότε καὶ περίφημον καταστᾶσαν φιλολογικὴν «Ἑταιρείαν τῶν φιλομαθῶν». Σκοπουμένης δὲ τῆς ἐλλείψεως τῶν πηγῶν εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ πῶς κατώρθωσεν ὁ Οἰκονομίδης νὰ καλλιτεχνήσῃ μετὰ τόσης χάριτος καὶ φιλολογικῆς ἀκριβείας τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ ἤθους καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ Κλεάνθους, νὰ διορθώσῃ δὲ καὶ διαφωτίσῃ ἐν παρόδῳ πάμπολλα χωρία Ἑλλήνων συγγραφέων, περισυλλέγων μεθ' ὑπομονῆς ὅσα μνημονεύονται περὶ τοῦ φιλοσόφου ὑπὸ δοκίμων καὶ ἀδοκίμων συγγραφέων [1]. Ἡ περὶ τὰ στωϊκὰ φιλοσοφήματα ἀσχολία ἤγαγε τὸν ἄνδρα εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων τῶν διαλαμβανόντων περὶ τῶν ἠθικῶν καὶ θεολογικῶν δογμάτων τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας· ἰδίᾳ δὲ διέτριψε περὶ τὸν Ἀνναῖον Κορνοῦτον, εἰς οὗ τὸ ἔργον «περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως» (λελωβημένον πολλαχοῦ καὶ δυσκατάληπτον) ἐπήνεγκεν ἱκανὰς διορθώσεις.

Αἱ δόκιμοι ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι προσεποίησαν τῷ Οἰκονομίδῃ μεγάλην τιμήν, ἧς δεῖγμα ἦτο καὶ ὁ διορισμὸς αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν καθηγητοῦ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ γυμνασίου (τῷ 1844)· ἔνθα ἀνετέθη αὐτῷ ἡ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν λατινικῶν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Ὡς διδάσκαλος καὶ παιδευτὴς ὑπῆρξε, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, ἀπαράμιλλον πρότυπον. Εἶχε δὲ πολλοὺς μαθητάς, ὧν τινες κατέλαβον μετέπειτα ἐπιφανεῖς ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν γραμμάτων θέσεις· εἰς τούτους ἀνήκουσι, πλὴν ἄλλων, οἱ Διόσκουροι τῆς σεμνῆς δημοσιογραφίας καὶ ἐκδόται τῆς ἐν Τεργέστῃ ἑβδομαδιαίας φιλολογικῆς καὶ πολιτικῆς ἐφημερίδος «Κλειοῦς», φιλολογώτατοι καὶ συγγραφεῖς ἐκπρεπέστατοι, τοῦ δ' ἕλληνος λόγου ἀριστεῖς ἀνυπέρβλητοι, Διον. *Θερειανὸς* καὶ Θεαγένης *Λιβαδᾶς*, ἔτι δὲ ὁ ποιητὴς Ἀριστοτ. *Βαλαωρίτης*.

Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν μαθητῶν ὁ Οἰκονομίδης ἦτο ὑπέροχος καὶ θαυμαστὸς διδάσκαλος οὐ μόνον διὰ τὴν εὐρυμάθειαν καὶ πολυγνωσίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ σεμνὸν καὶ ἐράσμιον ἦθος, τὴν καταπλήττουσαν εὐγλωττίαν καὶ τὸ εὐγενὲς καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα. Διὸ καὶ ἠγαπᾶτο μεγάλως ὑπὸ τῶν μαθητῶν, οἵτινες ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἐκρέμαντο ἐκ τῶν χειλέων ἐκείνου. Ἀλλ' ὅπερ πρώτιστα καὶ μάλιστα διέκρινε τὸν διδάσκαλον, ἦτο ἡ ὑπέρμετρος μετριοφροσύνη, ἥτις προβαίνουσα πολλάκις μέχρι τοῦ «λάθε βιώσας», ἐγένετο ἀφορμή, ὅπως ὑπ' ἄλλων μὲν ἀγνοηθῇ, παρ' ἄλλων δὲ μὴ τύχῃ ἐπαξίας τιμῆς. Ἦτο δηλαδὴ καθ' ὑπερβο-

---

1) Ἡ περὶ Κλεάνθους πραγματεία, ἧς εὐρεῖαν περίληψιν παρέχει ὁ Θερειανός, ἐγκωμιάζων αὐτὴν ὡς «τιμαλφῆ μαργαρίτην τῶν καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῶν γραμμάτων», ἔμεινε κακῇ τύχῃ, ἀσυμπλήρωτος καὶ ἀνέκδοτος. Ἔνια σποραδικὰ ἀποσπάσματα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ Οἰκονομίδης ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως περὶ τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν.

λὴν ἀφιλόδοξος καὶ ἀνεπίδεικτος, ἄκομπος καὶ περισσῶς μετριόφρων, φεύγων ἐπιμελῶς πᾶν ὅ,τι εἶχε τὴν ἔμφασιν καὶ ἐλαχίστου ἴχνους φιλαυτίας, πολλάκις δὲ μειῶν καὶ ὑποτιμῶν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀξίαν ! [1] Καὶ ὁσάκις δὲ ἐποιεῖτο φιλολογικὰς ἐπικρίσεις, διετήρει τὸ ἀπειρόκακον ἦθος καὶ τὴν χαρίεσσαν φιλοφροσύνην· ἐσπούδαζε παντὶ τρόπῳ νὰ μὴ ἐπιδείξῃ μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀλλοτριότητα πρὸς τοὺς ἀντιφρονοῦντας, ὧν τὴν φιλοτιμίαν σφόδρα περιεῖπε καὶ ἐθεράπευεν. Εἶναι ἀξία προσοχῆς ἡ κρίσις μαθητοῦ του «Ὁ Οἰκονομίδης ἦτο χωρὶς ἀμφιβολίας μεγίστη διανοητικὴ δύναμις, ἥτις ὅμως ἔμεινεν, ὡς μὴ ὤφελεν, ἀνεκπόριστος· διότι κατεδίκασεν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξ ὑπερβολικῆς φιλοτιμίας καὶ εὐαισθησίας, εἰς ἀφάνειαν καὶ ἀχρηστίαν· διότι ἠμαυρώθη ἑκουσίως καὶ δὴ καὶ ἠσμένιζε σφόδρα ἐπὶ τῇ αὐτοβούλῳ ταύτῃ ἀμαυρώσει, ἵνα μὴ φωραθῇ διαμιλλώμενος πρὸς τὰ συνήθη τοῖς πλείστοις ἀγυρτικὰ ἐπιτηδεύματα».

Ὁ ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν, μετέπειτα δὲ οἰκειότατος καὶ ἐπιστήθιος φίλος, συσχολαστὴς καὶ ἀχώριστος συνεργάτης τοῦ Οἰκονομίδου, ὁ πολὺς Θερειανός, ἀποθαυμάζων καὶ οἱονεὶ λατρεύων τὸν διδάσκαλον χαρακτηρίζει αὐτὸν «σοφόν», «φιλόσοφον», «εὔστομον καὶ περὶ τοὺς λόγους δεινὸν», «πρύτανιν τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων». Ὡς διδάσκαλος, ἐπιλέγει, καὶ ὡς ἑρμηνευτὴς ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἦτο ἐφάμιλλος πρὸς τοὺς ἀρίστους ἐν Γερμανίᾳ καθηγητάς· εἶχε φύσει κριτικὸν νοῦν· παρ' αὐτῷ ἡ κριτικὴ ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἑρμηνευτικῆς· ἡ φυσικὴ αὐτοῦ ὀξυδέρκεια, ἔχουσα ἐπίκτητα ἐφόδια μακρὰν μελέτην καὶ διηνεκῆ ἄσκησιν, ὡρμᾶτο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ εἶναι ἡ λογικωτάτη τῶν γλωσσῶν, οὐδὲν περιέχουσα τὸ αὐθαίρετον καὶ τὸ τυχαῖον. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον τοῦ ἀνδρὸς πλεονέκτημα ἦτο ὅτι ἐνεφιλοχώρει γοργῶς καὶ εὐστόχως εἰς τὸν νοῦν τῶν συγγραφέων, πρώτιστα καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐμβριθοῦς παρεξετάσεως τῶν παρ' αὐτοῖς ἀπαντώντων χωρίων· εἶχε δὲ καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστον τέχνην νὰ ποιῇ τὰ νενοημένα σαφῆ τοῖς πᾶσι καὶ καταληπτὰ διὰ συνεκτικωτάτων καὶ εὐκρινεστάτων ἑρμηνειῶν. Καὶ ὅμως παρὰ τὴν ἔμφυτον ταχύτητα τῆς ἐμβαθύνσεως ἦτο ἀείποτε ἐφεκτικὸς καί πως σκεπτικός· ἐξέφερε τὰς ἰδίας κρίσεις μετά τινος ὑποστολῆς καὶ ἐνδοιασμοῦ, ὡς ἐὰν ἤθελε νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους μέρος τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικούσης μετριοφροσύνης.

***

Τοιοῦτός τις ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ διδάσκαλος. Παραπλησίως πρὸς τὴν διδακτικὴν δρᾶσιν ἐχώρει ἡ ἄλλη τοῦ Οἰκονομίδου ἐργασία πρὸς παρα-

---

1) Ἐντεῦθεν νοεῖται, διατὶ τὰ ἐκδιδόμενα πονήματα αὐτοῦ ἔστελλεν εἰς ἐλαχίστους μόνον φίλους καὶ διατί, ὁσάκις ἐγίνετο περὶ τῶν πραγματειῶν του λόγος, ἐφ' οἷς πᾶς ἄλλος εὐλόγως θὰ ἐσεμνύνετο καὶ ἐκαυχᾶτο, αὐτὸς μετά τινος μειδιάματος ἔλεγε περὶ τῆς μὲν ὅτι ἦτο ἄπεπτον (ἀχώνευτον) ἀποκύημα νεανικῆς ἡλικίας, περὶ τῆς δὲ ὅτι δὲν ἦτο προωρισμένη εἰς δημοσίευσιν. Εἶναι περίεργον ψυχολογικὸν φαινόμενον ἀτολμίας καὶ δειλίας, μετριοφροσύνης καὶ ταπεινώσεως προβαινούσης εἰς ἐλάττωμα καὶ ἐχούσης ἀντίστροφον λόγον πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σοφίαν.

σκευὴν πρωτοτύπων φιλολογικῶν πραγματειῶν, περὶ ὧν ἔσται κατωτέρω ὁ λόγος, καὶ πρὸς διερεύνησιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, εἰς οὓς συνέτασσε κριτικὰς καὶ ἑρμηνευτικὰς παρατηρήσεις. Καὶ διδάσκων καὶ διαλεγόμενος, ἐνίοτε δὲ καὶ παίζων διώρθου χωρία ἀφορῶντα εἰς τὰ παραδεδομένα κείμενα ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Οἱ δὲ συγγραφεῖς, εἰς οὓς ἰδιαιτέρως ἠσμένιζε καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐφιλοχώρει ἦσαν ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος, ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Αἰσχύλος, ὁ Θεόκριτος, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Δημοκρίτου καὶ οἱ εἰς τὴν στωϊκὴν φιλοσοφίαν ἀναφερόμενοι συγγραφεῖς, πρὸς δ' ἔτι ὁ Ἀθήναιος, Στέφανος ὁ Βυζάντιος (ἐθνικὰ) καὶ τὰ ἀποσπάσματα Πτολεμαίου τοῦ Ἡφαιστίωνος «περὶ τῆς εἰς πολυμαθίαν καινῆς ἱστορίας»· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐφιλήδει εἰς τὰς λεγομένας γλώσσας τοῦ Ἡσυχίου, ὧν πολλὰς εὐστόχως διεσάφησε καὶ ἡρμήνευσεν. Ὑπὸ τοῦ γλωσσογράφου τούτου χειραγωγούμενος ἠδυνήθη νὰ ἐτυμολογήσῃ ὀρθῶς λέξεις κακῶς ὑπ' ἄλλων ἐτυμολογηθείσας.

Εἰρήσθω δὲ ὅτι, ἀφ' ὅτου ἤρξατο ἐκδιδομένη (τῷ 1861) ἡ πρόσθεν μνημονευθεῖσα τεργεσταία ἐφημερὶς «Κλειώ», ὁ Οἰκονομίδης κατεχώριζεν ἐκ διαλειμμάτων φιλολογικὰς καὶ κριτικὰς διατριβάς, ἐν αἷς ἡ διαφώτισις τοῦ Ποσειδιππείου ἐπιγράμματος καὶ ἡ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος «Βυζαντῖνος» ἢ «Βυζαντινός». Ἐκεῖ πρὸς ἄλλοις ἤλεγξε τὴν μετάφρασιν ἐπιγραφῆς, ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ καθηγητοῦ Klotz γενομένης, καὶ παρέθηκεν ἄλλην (ἰδίαν αὐτοῦ) κρείττονα.

Τὸ λεκτικὸν τοῦ Οἰκονομίδου εἶναι πρότυπον ὀρθορρήμονος καὶ ἡδυεποῦς ὕφους· ὁ γραφικὸς αὐτοῦ χαρακτὴρ διαλάμπει διὰ τῆς χάριτος καὶ ἁρμονίας τῆς περὶ τὴν τεχνικὴν σύνθεσιν καὶ τὴν εὐσταθῆ τῶν λέξεων καὶ προτάσεων διάταξιν. «Τὸ κανονικὸν καὶ εὔρυθμον τῶν περιόδων ἔχει τι ὅμοιον ἢ παραπλήσιον πρὸς τὴν κανονικὴν εὐτονίαν καὶ εὐαρμοστίαν τῶν μελῶν καλλινίκου ἀθλητοῦ. Τὸ κάλλος τῶν νοημάτων εἶναι τεχνικώτατα ἐξυφασμένον διὰ λέξεων ἐμμελῶν καὶ γλαφυρῶν, ἔνθα τὸ βραχύ, τὸ σύμμετρον καὶ τὸ στιλπνὸν τοῦ λόγου καὶ τὸ ἀνθηρὸν ἅμα τοῦ χρωματισμοῦ καταμηνύουσι τὸν ἔμπειρον τεχνίτην. Τὸ λεκτικὸν τοῦ Οἰκονομίδου ἔχει τὴν σπανίαν ἀρετὴν ὅτι εἰς οὐδένα ἔρχεται κίνδυνον νὰ παλαιωθῇ». Καὶ ἀληθῶς ὁ ἀναγινώσκων τὴν περὶ Κλεάνθους θαυμασίαν διάλεξιν αἰσθάνεται τὴν ὀσμὴν τοῦ γλυφάνου καὶ νομίζει ὅτι ἀπηγγέλθη οὐχὶ πρὸ ἑκατὸν καὶ τριάκοντα ὡς ἔγγιστα ἐνιαυτῶν ἀλλ' ὑπό τινος συγχρόνου ἐκλεκτοῦ λογίου.

Τὸ τοιοῦτο ὑπέροχον λεκτικὸν ἐπέδρασεν ,ὡς ἦτο εὔλογον, ἰδίᾳ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τοὺς πρυσφιλεῖς μαθητάς, τὰ ἐξαίρετα ἐκείνου παιδεύματα καὶ ἀναστήματα, Θερειανὸν καὶ Λιβαδᾶν, δι' αὐτῶν δὲ καὶ ἐπ' ἄλλους (ἀτυχῶς οὐχὶ πολλοὺς) νεωτέρους, ὧν ἡ ὀρθοέπεια καὶ καλλιρρημοσύνη ἔμμεσον ἔχει καὶ βαθεῖαν τὴν ῥίζαν εἰς τὸν δαιμόνιον ἐκεῖνον Κύπριον.

Ἡ ἐκπρεπὴς καὶ πρωτότυπος ἐπιστημονικὴ παραγωγὴ καὶ ἡ εὐδόκιμος διδακτικὴ δρᾶσις, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὸ ἐξαίρετον ἦθος κατέστησαν τὸν Οἰκονομίδην περιφανῆ καὶ ἔνδοξον εἰς τοὺς φιλολογικοὺς κύκλους καὶ προσεπόρισαν αὐτῷ δικαίαν παρὰ πάντων τιμήν, ἐπέτρεψαν δὲ αὐτῷ νὰ γνωρίσῃ ἐν τῷ πολυμόχθῳ βίῳ καλάς τινας ἡμέρας. Εἶχεν ἤδη συνδεθῇ διὰ στενῆς φιλίας μετὰ πολλῶν ἐν Κερκύρᾳ λογίων, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τοῦ διασήμου ἱστοριοδίφου καὶ φιλολόγου Ἀνδρέα

Μουστοξύδου. Τούτου ἦτο ἡ δεξιὰ χεὶρ καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἀναδιοργανώσει τῆς δημοσίας τῆς Ἑπτανήσου ἐκπαιδεύσεως. Ὅτε ὁ Μουστοξύδης ἐγένετο Ἄρχων (δηλαδὴ ὑπουργὸς) τῆς παιδείας, προσέλαβε γραμματέα τὸν Οἰκονομίδην, λήγοντος τοῦ 1857. Οὗτος δ' εὐθὺς μετ' ὀλίγον (ἀρχομένου τοῦ 1858) κατεστάθη καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μουστοξύδου, πρὸς καιρὸν ὑπουργὸς τῆς παιδείας. Τοιούτῳ τρόπῳ ὁ σοφὸς καὶ μετριοφρονέστατος ἀνήρ, οἱονεὶ ἀνεπαισθήτως καὶ ἄκων, ἀνῆλθεν ἐπαξίως εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα.

***

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι ὁ ἀποδειχθεὶς κράτιστος φιλόλογος ἀπεδείχθη καὶ ἄριστος παιδαγωγός. Λέγομεν τοῦτο, διότι αἱ εἰς τὸ Κοινοβούλιον ὑποβληθεῖσαι ἐκθέσεις περὶ τῆς δημοσίας ἐν Ἑπτανήσῳ ἐκπαιδεύσεως ἦσαν ἅπασαι ἔργον τοῦ Οἰκονομίδου. «Ὁ τέως ἑρμηνευτὴς ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἄριστα ἐκπορισθεὶς τὸν θησαυρὸν μακροχρονίου ἐμπειρίας, ἐξ ἰδίας δὲ σπουδῆς καὶ αὐτοψίας ἐρευνήσας τὰς αἰτίας τῶν κακῶς κειμένων καὶ τὴν φύσιν σταθμήσας τῶν ἐπενεκτέων μεταρρυθμίσεων, εἰσηγεῖται νέον καὶ λυσιτελέστατον περὶ τῆς διατάξεως τῆς παιδείας πρόγραμμα, οἷον σχετικῷ τῷ λόγῳ οὐδεὶς πώποτε τῶν ἐν Ἀθήναις προϊσταμένων τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως οὔτε ἐσχεδίασεν οὔτε ἐξεπόνησεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐν Ἑλλάδι σχολείων».

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τοῦ Οἰκονομίδου, ἀλλὰ καὶ δὲν δικαιούμεθα νὰ παρέλθωμεν ὅλως ἐν σιγῇ γενικάς τινας αὐτοῦ διατάξεις καὶ ἀρχάς, δυναμένας νὰ καταστῶσι καὶ σήμερον σύμβουλοι πολύτιμοι καὶ ὁδηγοί.

Πρὸ παντὸς ἀπαιτεῖται ἡ διδασκαλία τῶν μαθημάτων ὑπὸ εἰδικῶν διδασκάλων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἡμιμαθείας καὶ ἐπιπολαιότητος. Διαφερόντως δὲ στρέφεται ἡ προσοχὴ εἰς τὴν *προκαταρκτικὴν* (τὴν λεγομένην νῦν στοιχειώδη ἢ κατωτάτην) ἐκπαίδευσιν· ἧς χάριν ἀπαραίτητος ἀποβαίνει ἡ ἵδρυσις *τυπικῶν* (τουτέστι προτύπων) σχολείων πρὸς μόρφωσιν ἀξίων καὶ ἱκανῶν διδασκάλων [1], ἔτι δὲ ἡ κατασκευὴ καταλλήλων οἰκοδομημάτων εἰς χρῆσιν τῶν ἐν τοῖς χωρίοις σχολείων μετὰ προσκειμένων γηπέδων, εἰς ἐφαρμογὴν τῆς πρακτικῆς γεωργίας.

Εἰς τὴν στοιχειώδη ἢ δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν ἐπακολουθεῖ ἡ μέση, ἥτις περιλαμβάνει Γυμνάσια καὶ Λύκεια, ἐκεῖνα μὲν τετραετῆ καὶ ἐπαγγελματικά, ἄγοντα

---

1) Τὰ τοιαῦτα σχολεῖα παρέχουσιν οὐ μόνον τὴν κρατίστην μέθοδον, ἀλλὰ καὶ ἐμποιοῦσιν εἰς τὸν μέλλοντα διδάσκαλον φιλομάθειαν καὶ φιλοπονίαν, σπουδαίαν συμπεριφορὰν καὶ καλὰς ἕξεις καὶ κλίσεις, μηνυούσας χρηστότητα τοῦ ἤθους, τέλος δὲ ἁπλοῦν καὶ γοητευτικὸν τῆς διδασκαλίας τρόπον, δι' οὗ ὁ ἀγαθὸς παιδευτὴς διεγείρων ἐξ ἀρχῆς ζωηρὰν τῶν παίδων τὴν περιεργίαν προσελκύει καὶ συνέχει αὐτοὺς δι' ὅλης τῆς παραδόσεως, ὥστε ἐκ τοῦ στόματος ἐκείνου ἀνηρτημένοι παρακολουθοῦσιν ἄνευ τινὸς περισπασμοῦ ψυχαγωγούμενοι ἅμα καὶ διδασκόμενοι.

εἰς ὡρισμένα ἐπιτηδεύματα, ταῦτα δὲ πενταετῆ [1]. Εἰς τὰς τρεῖς κατωτέρας τάξεις τοῦ Λυκείου θὰ διδάσκωνται καὶ βιωφελῆ μαθήματα, αἱ δὲ δύο ἀνώτεραι θὰ χρησιμεύωσιν εἰς φιλολογικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν προπαιδείαν [2]. Ἐν ἀμφοτέροις τούτοις τοῖς σχολείοις θὰ διδάσκηται πρὸ πάντων ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὡς τὸ σπουδαιότατον τῶν παιδευμάτων, ὡς τὸ ἀψευδέστερον μαρτύριον τῆς ἡμετέρας φυλῆς· ἐπικουρικὰ δὲ τῆς ἑλληνικῆς θὰ εἶναι ἡ λατινική, ἡ ῥητορικὴ καὶ μάλιστα ἡ φιλοσοφία. Καὶ ἡ μὲν κατωτάτη ἐκπαίδευσις, κοινὴ οὖσα καὶ ἀναγκαστὴ (ὑποχρεωτική), θὰ παρέχηται δωρεάν, τιμωρουμένων αὐστηρῶς τῶν ἀδιαφόρων γονέων, ἡ δὲ μέση θὰ εἶναι ἑκουσία (προαιρετικὴ) καὶ *εὔωνος* [3].

Ὅπως ἂν ἔχῃ, τὸ σύστημα τοῦτο παρὰ μὲν τῶν διδασκάλων ἀπαιτεῖ *ἐπιστήμην καὶ διδακτικὴν μέθοδον ὀρθήν* [4], παρὰ δὲ τῶν μαθητῶν τὴν κατ' οἶκον προμελέτην καὶ ἐπιμελέτην· ἐπιδιώκει παντὶ τρόπῳ τὴν ἀποφυγὴν κούφης πολυμαθείας καὶ τὴν ἐπίτευξιν βαθείας μορφώσεως, δ' ἧς περιστέλλεται ἡ ἡμιμάθεια καὶ ἀλαζονεία, ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἀγυρτεία· μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, διότι διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἄνευ ἠθικῆς εἶναι βλαβερὰ μᾶλλον ἢ ὠφέλιμος, ἠθικὴ δὲ τελειότης ἄνευ θρησκείας οὐδέποτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Ἡ δὲ ἔκθεσις, δι' ἧς ὑποτυποῦται τὸ προκείμενον σύστημα «δὲν εἶναι ξηρά,

---

1) Τὰ Λύκεια ἔδει νὰ εἶναι ὀλίγα, καθιδρυόμενα ἀνὰ ἓν ἐν ἑκάστῃ τῶν κατὰ νήσους πόλεων.

2) Παραπλήσιον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα εἶχον πρό τινων ἐτῶν ὑποδείξει, ὡς μάλιστα εὐαρμοστοῦν καὶ ἰδίᾳ ὠφέλιμον τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, οἱ παρ' ἡμῖν ἐξαίρετοι παδαγωγοί, ἀείμνηστοι καθηγηταὶ Νικ. Ἐξαρχόπουλος καὶ Κων. Γεωργούλης. Τοῦτ' αὐτὸ ἀπέδειξε πολλαχῶς καὶ ἐναργῶς ὡς ὀρθὸν καὶ πρέπον σύστημα ὁ οὐχ ἧττον εὐδόκιμος παιδαγωγὸς καὶ πρόεδρος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου Ἰω. Σκουτερόπουλος. Ἀλλ' ὁ ἀείποτε κατὰ τῆς παιδείας ἡμῶν ἐλλοχεύων κακὸς δαίμων δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν λαμπρῶν σχεδίων.

3) Ἐνταῦθα ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἶναι δίκαιον καὶ συμφέρον νὰ παρέχηται *δωρεὰν* ἡ πασῶν τῶν βαθμίδων παιδεία εἰς τοὺς ἀπορωτέρους μαθητάς, ἐφ' ὅσον διακρίνονται ἐπὶ *εὐφυΐᾳ* καὶ *ἐπιμελείᾳ*, οὐχὶ δὲ εἰς *πάντας* τοὺς ἀπόρους. Διότι οἱ ἀμελεῖς καὶ ἀφυεῖς ἄποροι, βοηθούμενοι, θὰ προχωρήσωσι μὲν ἴσως μέχρι τινὸς ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐξίκωνται εἰς τὸ τέρμα μηδὲ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς πανεπιστημιακὰς ἢ ἄλλας ἀνωτέρας σχολάς. Τότε ὅμως θὰ εἶναι ἀργά· δὲν θὰ καταδέχωνται πλέον νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς ἀγρούς ἢ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἰδίων γονέων· θὰ ἀποβῶσιν ἀργόσχολοι καὶ θεσιθῆραι· θὰ ὑπολαμβάνωσιν ἑαυτοὺς θύματα ἀδικίας καὶ θὰ εἶναι εὐάλωτα ἕρμαια ἐλλοχευόντων ἀναρχικῶν. Διὸ φοβούμεθα ὅτι «ἡ δωρεὰν παιδεία», ἀδιακρίτως παρεχομένη εἰς ἀξίους καὶ ἀναξίους, θὰ ἀποδειχθῇ βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας παραίτιος. Ἔπειτα δὲ δὲν νοοῦμεν, διατὶ οἱ εὔποροι καὶ οἱ πλούσιοι δὲν πρέπει νὰ εἰσφέρωσι μικράν τινα συμβολήν, τελοῦντες τρόπον τινὰ ἐλάχιστον φόρον εἰς τὴν πολιτείαν, πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ἑαυτῶν τέκνων, καθὰ ἄλλως συμβαίνει πανταχοῦ ἄλλοθι. Ἢ μήπως τὸ Κράτος ἡμῶν εἶναι τὸ δημοκρατικώτατον καὶ τὸ πλουσιώτατον ἁπάντων τῶν ἄλλων ; !

4) Ἐὰν—ἔγραφε—σκοπὸς πάσης διδασκαλίας εἶναι ἡ πρὸς τοὺς διδασκομένους μετάδοσις ὧν τις ἐπαγγέλλεται νὰ διδάξῃ, ἀκολουθεῖ ὅτι οὐ μόνον οἱ μὴ ἐπιστάμενοι ἃ διδάσκουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ εἰδότες διδάσκειν ἃ ἐπίστανται, ὡς οὐδὲν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συμβαλλόμενοι, οὐδὲ διδάσκαλοι δύνανται κυρίως νὰ ὀνομασθῶσι, καὶ ὅτι μόνοι ἄξιοι τῆς προσηγορίας ταύτης εἶναι οἱ ἅμα μὲν ἐπιστάμενοι ἅμα δὲ εἰδότες διδάσκειν ἃ ἐπίστανται.

σόλοικος καὶ ἀκαλλής, ὡς αἱ πλείους τῶν ἐν Ἀθήναις ἐπιμελητῶν τῆς παιδείας, ἀλλά γλαφυρὰ καὶ ἐπαγωγός, διδακτικωτάτη καὶ μεστὴ ἐμβριθῶν σκέψεων καθολικῶν καὶ μερικῶν».

***

Ταῦτα καταδεικνύουσιν ὁποίαν καὶ ὁπόσην εἶχεν ὁ ἀνὴρ καὶ περὶ τὰ ἐκπαιδευτικά, οὐδὲν ἧττον ἢ περὶ τὰ φιλολογικά, ἀσυνήθη ἐμπειρίαν καὶ ὀρθοκρισίαν. Ὁ Οἰκονομίδης ἐξηκολούθησε νὰ διδάσκῃ ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ μέχρι τοῦ ἔτους 1864, ὁπότε, λόγῳ οἰκονομίας, προσαρτηθείσης ἤδη τῆς Ἑπτανήσου, κατηργήθη ἡ Ἀκαδημία, θεωρηθέντος τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου ἐπαρκοῦς εἰς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνωτάτης παιδείας.

Ἀλλὰ τότε δὴ τότε συνέβη ἀνήκουστος ἀδικία. Διότι μετεκλήθησαν μὲν εἰς τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἔνιοι τῶν καθηγητῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, παραδόξως δ' ὅμως παρελείφθη ὁ Οἰκονομίδης, τῶν συγχρόνων φιλολόγων ὁ κράτιστος, ὁ ἀληθῶς «πρύτανις τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων». Καὶ ὄντως ὁ ἐπισκοπῶν τὴν ἐπιστημονικὴν κατάστασιν τῶν τότε χρόνων (τῶν ὀλίγῳ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κόντου), θὰ συνομολογήσῃ ὅτι δὲν ἔλειπον παρ' ἡμῖν οἱ ὁπωσδήποτε εὐδοκιμοῦντες φιλόλογοι, ἀλλὰ πάντων προεῖχον δύο, ὁ Ἀσώπιος καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ Οἰκονομίδης. Βεβαίως ὁ *Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος* (1790—1872), εὐμοιρήσας εὐρείας εὐρωπαϊκῆς μορφώσεως καὶ εὐτυχήσας νὰ ζήσῃ βίον μακρὸν καὶ ἀνέφελον καὶ ἄνετον, ἤρεμον καὶ ἡσύχιον, ἐργασθεὶς δὲ φιλοτίμως καὶ ἐπιμελῶς ἠδυνήθη νὰ ἐκπονήσῃ ἱκανὰ πονήματα καὶ νὰ ὠφελήσῃ μεγάλως διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, μάλιστα δὲ διὰ τῶν Συντακτικῶν. Πλὴν ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα, ἥκιστα κατὰ ποσὸν ἀνάλογα πρὸς τὴν μακροβιότητα τοῦ συγγραφέως, δὲν μηνύουσι δύναμίν τινα δημιουργικὴν καὶ πρωτότυπον οὐδ' ἀπαντῶσι τὸ παράπαν ἐν αὐτοῖς ἴχνη τῶν διακρινουσῶν τὸν Οἰκονομίδην ἀρετῶν, ἡ φιλολογικὴ δηλονότι πολυμέρεια, ἡ φυσικὴ κριτικὴ ἀγχίνοια ἡ δι' ἀκαριαίας εὐθυβολίας εἰς τὸν νοῦν τῶν συγγραφέων βαθύτατα εἰσχωροῦσα, ἡ λεπτὴ καὶ φιλόσοφος διανόησις, ἡ ἑρμηνευτικὴ δεινότης καὶ ἡ πρωτοτυπία ἡ περὶ πάντας τοὺς φιλολογικοὺς κλάδους θεσπεσίως διαλάμπουσα καὶ τέλος ἡ ἀνθηρὰ καὶ ὀρθοεπὴς ἑλληνικὴ φράσις ἡ ἀπαράμιλλος.

Καὶ ὅμως, τοιοῦτον ὄντα τὸν Οἰκονομίδην ἡ κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν οὐ μόνον δὲν προσεκάλεσεν εἰς τὸ ἐθνικὸν πανεπιστήμιον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρως ἀπέλυσε (τῷ 1865) ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Λυκείῳ Κερκύρας θέσεως· ὅπερ δὲ καταντᾷ ἀπίστευτον, ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς νενομισμένης συντάξεως! Διὰ τὴν τοιαύτην ἀπρεπῆ καὶ ἐπαίσχυντον διαγωγὴν ὑπερπλήρης εὐλόγου ἀγανακτήσεως ὁ Θερειανὸς ἐκχεῖται εἰς δεινοὺς σχετλιασμοὺς καὶ στηλιτεύει δριμύτατα τὴν πρωτοφανῆ εἰς ἄνδρα σοφὸν καὶ σεμνὸν ἐπιγενομένην ἄδικον καὶ ἀνηλεῆ καὶ κατάπτυστον

συμπεριφοράν... [1]. Ὕστερον (τῷ 1870) (ἄγνωστον πῶς καὶ διὰ τίνος) διωρίσθη ὁ Οἰκονομίδης γραμματεὺς τοῦ βασιλέως Γεωργίου. Ἀλλὰ μὴ εὑρίσκων, φαίνεται, τὴν θέσιν ταύτην σύμφωνον πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς οἰκείας αὐτῷ ἐπιστημονικὰς ἀσχολίας παρῃτήθη μετά τινα χρόνον καὶ κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα (τῷ 1872) ἀνεπιστρεπτί. Εἶναι δ' εὔκολον νὰ φαντασθῇ τις, ὑπὸ πόσης πικρίας καὶ ἀθυμίας κατείχετο ὁ σοφὸς ἀλλ' ἀτυχὴς Κύπριος καταλείπων διὰ παντὸς τὸ ἔδαφος τῆς ἐλευθέρας πατρίδος, εἰς ἣν, ἐὰν ἐτύγχανε τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς καὶ ἀπέλαυε τοῦ ἀπαραιτήτου ἠρεμαίου καὶ ἀπερισπάστου βίου, θὰ κατέλειπεν ἀναμφιβόλως τιμαλφεστάτους καὶ ἀτιμήτους φιλολογικοὺς θησαυρούς [2].

Πῶς διήγαγε τὰ ὑπόλοιπα δώδεκα τοῦ βίου ἔτη, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ διακριβώσωμεν. Τοῦτο μόνον μανθάνομεν ὅτι τῷ 1872 ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην (ὅπου ἀπό τοῦ 1870 εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁριστικῶς ὁ Θεαγ. Λιβαδᾶς), κατόπιν δὲ (ἀλλὰ πότε ἀκριβῶς ;) μετέβη εἰς Τεργέστην, ἔνθα παρέμενε συνεχίζων μόνος τὴν ἔκδοσιν τῆς «Κλειοῦς» ὁ Διον. Θερειανός [3]. Οὗτος πληροφορεῖ ὅτι τὰς τελευταίας τοῦ πολυπαθοῦς βίου ἡμέρας διῆλθεν ὁ Οἰκονομίδης ἐν Τεργέστῃ, σπανίως μὲν ἄνοσος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ πάσχων ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων ἀρρωστημάτων, ἅτινα κατέβαλον ἐπιτέλους τὸ ὁσημέραι κατερειπούμενον σῶμα, ἀλλὰ δὲν ἴσχυσαν νὰ συγκαταβάλωσιν ἐξ ἴσου τὴν φωτεινὴν αὐτοῦ διάνοιαν καὶ μεγαλόφρονα ψυχήν. «Ἀφανής, πανέρημος καὶ ἄκλαυστος, ἐτελεύτησε τῇ 15 Νοεμβρίου τοῦ 1884 ἐν τῇ αὐτῇ φιλοξένῳ πόλει, ἔνθα πρὸ ἑξήκοντα καὶ τεσσάρων ἐνιαυτῶν προσῆλθε πανοικεί, φεύγων τῶν Τούρκων τὴν ῥομφαίαν» [4]. Ἀλλ' οὐχί· ὁ σοφὸς πρεσβύτης, ἂν ἀπέθανεν ἔρημος οἰκείων καὶ συγγενῶν, ὅμως δὲν ἀπέθανεν, οὐχί, «οὔτε πανέρημος οὔτε ἄκλαυστος». Διότι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ θανόντος ἔκλεισε περιαλγῶς καὶ νεκροστόλος ἐγένετο περιπαθὴς καὶ θρηνῳδός, εἶτα δ' εὐθὺς ἐπαινέτης καὶ ἐγκωμιαστὴς ὁ εὐλαβὴς ἐκείνου πρῶτος μαθητής, τὸ ἐπίλεκτον πνευματικόν του τέκνον, ὁ πολὺς Θερειανός.

Ὁ Οἰκονομίδης ἀποθνήσκων κατέλειπεν ὀλίγα μὲν καὶ λαμπρὰ ἔργα ἐκδε-

---

1) Εἶναι ἀξιομνημόνευτοι οἱ λόγοι τοῦ Θερειανοῦ οἱ τὸ κῦρος αὐτῶν καὶ νῦν τηροῦντες, καθ' οὓς «ψευδόσοφοι καὶ σεμνότυφοι ἄνθρωποι, ἐμμέτρων καὶ πεζῶν κεντρώνων γελοιότατοι συρραφεῖς, μετεποιήθησαν αἴφνης ἐκ πυγολαμπίδων εἰς καλλιφεγγεῖς ἡλίους, *παντοῖα δὲ καθάρματα ἀνῆλθον μετὰ θορύβου πολλοῦ εἰς τὰς ὑψηλὰς σφαίρας τῆς φιλολογικῆς δόξης, καθ' ὃν χρόνον οἱ ἀληθεῖς μαργαρῖται διετέλουν ἐρριμμένοι ἐν τῷ βυθῷ τῆς ἀσημότητος καὶ τῆς λήθης* (αὐτ. σ. 112)».

2) Πόσαι ἀληθῶς μεγάλαι δυνάμεις, μένουσαι ἀργαὶ καὶ ἀνεκπόριστοι, διάγουσιν ἐν παραβύστῳ· πόσοι, εὐστόχως διατιθέμενοι, ἠδύναντο νὰ ἀποβῶσι χρησιμώτατοι εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα. Καὶ ἐξ ἐναντίας, πόσαι μετριότητες, ἐπιδεξίως ἀναρριχηθεῖσαι, δὲν ἀπεδείχθησαν κοῦφαι κεφαλαὶ καὶ ἀνωφελεῖς κηφῆνες !

3) Ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Θερειανοῦ, ὅτι «κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ πολυπαθοῦς βίου του *πέντεκαίδεκα* ἔτη κατέστησέ με συμμέτοχον καὶ συλλήπτορα τῶν φιλολογικῶν καὶ γλωσσολογικῶν ζητήσεων, (αὐτ. σελ. 111. Πρβλ. καὶ 296) συνάγομεν εὐλόγως ὅτι ὁ ἀπὸ τοῦ διδασκάλου ἀποχωρισμὸς τοῦ ἀνδρὸς ἦτο βραχύτατος· κατ' ἀκολουθίαν ὁ Οἰκονομίδης θὰ διέτριψεν ἐν Βιέννῃ ἐλάχιστόν τινα χρόνον.

4) Ἐνθ. ἀνωτ. 378.

δομένα, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀτελῆ, ἀσυντέλεστα δηλαδὴ καὶ ἑπομένως ἀνέκδοτα. Εἶναι σημειῶδες ὅτι ἡ ἀνήσυχος καὶ ἀγχίστροφος, ἡ φύσει κριτικὴ καὶ πρὸς τὴν καθολικότητα ὁρμῶσα φιλοσοφικὴ τοῦ ἀνδρὸς διάνοια δὲν ἠρκεῖτο εἰς ὀλίγα θέματα ἤ τινας συγγραφεῖς, ἀλλ' ἀεὶ μᾶλλον ἔτεινε νὰ εὐρύνῃ τὸν κύκλον τῆς ἐρεύνης καὶ περιλάβῃ εἰς αὐτὸν πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὴν φιλολογίαν, ἱκανὴ νὰ τελεσιουργήσῃ ἐν πᾶσιν ἔργα πρωτότυπα καὶ ῥηξικέλευθα. Καὶ θὰ ἐπετύγχανον οἱ μεγαλεπήβολοι ἐκείνου σκοποί, ἐὰν εἰς τὰ δαψιλέστατα καὶ σπάνια τῆς φύσεως πνευματικὰ χαρίσματα προσήρχετο συνεργὸς ἡ εὔνοια τῆς τύχης—ἐὰν μὴ παιδιόθεν ἐρριπτάζετο ὑπὸ τῆς κακῆς μοίρας πλάνης δεῦρο κἀκεῖσε, θῦμα τῆς διωκομένης Κύπρου, ἐὰν μὴ κατεθλίβετο ὑπὸ παντοίων ἀναγκῶν, αὐτὸς ὁ ἀπὸ γένους πλουσιώτατος, ἐὰν τέλος ἐν ἐπιμέτρῳ δὲν κατετρύχετο ὑπὸ λυγρῶν νόσων καὶ ἀρρωστημάτων. «Εἶναι ζημία μεγάλη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὅτι ὁ Οἰκονομίδης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὔτε σχολὴν ἔλαβεν οὔτε ἄνεσιν πόνων καὶ λυπῶν, ὅπως συμπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα» [1].

Τὰ κατάλοιπα αὐτοῦ περιῆλθον, ὡς ἦτο ἑπόμενον, εἰς ἐκεῖνον, ὅστις, καθὰ εἴδομεν, νέος ὢν ὑπῆρξε μαθητὴς προσφιλέστατος, ἀνὴρ δὲ γενόμενος κατέστη συσχολαστὴς καὶ συνεργάτης ἀχώριστος, ἐν τέλει δὲ ἐπέπρωτο νὰ ἀποβῇ τὸ μοναδικὸν στήριγμα, οἱονεὶ πολύτιμος βακτηρία εἰς τὸ γῆρας τοῦ πεφιλημένου διδασκάλου. Ὁ Θερειανὸς λοιπὸν παρέλαβε πάντα τὰ καταλειφθέντα τοῦ διδασκάλου χειρόγραφα καὶ σχεδιάσματα· ἐνέκυψε διαφερόντως εἰς ταῦτα, ἐσπούδασεν αὐτὰ ἐπιμελῶς καὶ ἐξήνεγκε ταχύτατα εἰς φῶς.

***

Ἀλλ' εἶναι ἤδη καιρὸς νὰ ἐπισκοπήσωμεν διὰ βραχέων τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν τοῦ ὑπερόχου φιλολόγου. Ἀπαρχὴ τῶν φιλολογικῶν τοῦ Οἰκονομίδου μελετημάτων πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ Νομικῆς ὀνοματολογίας λεξικόν, ἑλληνικὸν καὶ ἰταλικόν, περιέχον πολλὰς λέξεις καὶ φράσεις δικαστικάς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις νομολόγοις τεχνικῶν ὅρων· ὅπερ ἔργον ἐβραβεύθη ἐπ' εὐκαιρίᾳ διαγωνισμοῦ, ὑπὸ τῆς Ἰονίου κυβερνήσεως προκηρυχθέντος [2]. Τὰ πρῶτα δὲ τοῦ νέου ἐπιστήμονος ἐπιτεύγματα ἦσαν κατ' ἐξοχὴν ἐπιγραφικά. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠσχολήθη περί τινα ἐν Κερκύρᾳ σῳζόμενα σήματα, ὧν αἱ βουστροφηδὸν γεγραμμέναι ἐπιγραφαὶ παρέσχον πολλὰ πράγματα τοῖς ἀρχαιολόγοις· ἠσκήθη λοιπὸν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν μικρῶν τούτων ἐπιγραμμάτων καὶ διεφώτισεν ἕνια αὐτῶν ὡς «ἔμπειρος τῶν ἀρχαιολογικῶν παιδευμάτων ἐραστής». [3]. Ἔπειτα δὲ ἡδυ-

1) Αὐτ. σ. 230.

2) Συνεβραβεύθησαν δύο πονήματα, τὸ τοῦ Οἰκονομίδου καὶ τὸ τοῦ Βλαντῆ, ἅπερ συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν μόνον καὶ ἐξεδόθησαν τῷ 1840 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἰταλοελληνικὸν νομοτεχνικὸν λεξικόν», ὅπερ ἀπέβη ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας χρησιμώτατον

3) Τὰ πρῶτα τοῦ Οἰκονομίδου ἐπιγραφικὰ μελετήματα περιέχονται ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Μουστοξύδου τῷ ἐπιγραφορένῳ Delle cose Corciresi (1848) καὶ εἶναι γεγραμμένα ἐν γλώσσῃ ἰταλικῇ, ἣν ἐκεῖνος ἔγραφεν ἀκριβέστατα.

νήθη εἰς τὴν ἐπὶ ἀνευρεθέντος ἀργυροῦ λυχνίσκου βουστροφηδὸν κεχαραγμένην δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν νὰ δώσῃ διάφορον τῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Φιλητᾶ δοθείσης καὶ δὴ καὶ ὀρθὴν ἑρμηνείαν, ἣν ὕστερον σφόδρα ἐπῄνεσεν ὁ καθηγητὴς Wachsmuth ἀποφήνας αὐτὴν κρατίστην [1]. Ὅπερ δὲ σπουδαιότατον, ἐπελάβετο τῆς ἑρμηνείας δύο ἀρχαιοτάτων λοκρικῶν ἐπιγραφῶν [2] καὶ παρέσχε πολλαπλῆν καὶ πολυμερῆ ἐξήγησιν ἀμφοτέρων, πρῶτον μὲν τῆς Οἰανθίας ἐπιγραφῆς, ἔπειτα δὲ τῶν «Ἐποικίων γραμμάτων». Συνενῶν δηλαδὴ ὁ ἀνὴρ ἐν ἑαυτῷ παντοίας καὶ εὐρυτάτας γνώσεις, ἀρχαιολογικὰς καὶ φιλολογικὰς καὶ ἅμα σπουδαίαν κριτικὴν ἀγχίνοιαν, κατώρθωσε δι' ἰδίας μεθόδου νὰ ἐκπονήσῃ περὶ τῆς Οἰανθίας ἐπιγραφῆς μακρότατον ὑπόμνημα ἀνεφίκτου ἱστορικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς, γλωσσικῆς καὶ διαλεκτικῆς ἀκριβείας. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο, μεστὸν ἐμβριθῶν παρατηρήσεων, λεκτικοῦ καὶ πραγματικοῦ, παλαιογραφικοῦ καὶ ἱστορικοῦ περιεχομένου, δεικνύει ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφὴ περιέχει μέρος τῆς συνθήκης τῶν Οἰανθέων καὶ τῶν Χαλειέων, οἰκούντων πόλεις ὁμόρους καὶ παραθαλασσίους [3]· ἀνάγει δὲ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης εἰς τὴν τετάρτην (ἢ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν) πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα· καθαρεῖ τὴν δοξασίαν ὅτι οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον δωρικὴν φωνὴν καὶ δωρικὰ ἤθη· ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην τῆς λοκρικῆς διαλέκτου συγγένειαν πρὸς τὴν τῶν Ἠλείων· ἐγκαινίζει τὴν περὶ τονικοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς τονικῆς προσῳδίας τῶν Δωριέων θεωρίαν καὶ ἐλέγχει τὴν θεωρίαν τοῦ Ahrens.

Ἡ περὶ Οἰανθίας ἐπιγραφῆς διατριβή, ἡ πάμπολλα νέα διδάσκουσα, ἐξεδόθη τῷ 1850 καὶ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ ἄγαν μετριόφρονος συγγραφέως εἰς εὐαρίθμους μόνον φίλους καὶ γνωρίμους· μόλις δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐγένετο εὐρύτερον γνωστὴ καὶ ἔτυχεν εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ εὐρυμαθέστατος Ῥαγκαβῆς ἐνεκωμίασε τὸ πόνημα τοῦ Οἰκονομίδου ὡς ἄριστον κριτικὸν ἔργον καὶ σέμνωμα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων· ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν σοφῶν ὁ Tommaseo ἔγραψεν ὅτι ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ὑπάρχει ἀποτεταμιευμένη ἡ σοφία ἀνδρὸς ἀκαταπονήτου· ὁ περικλεὴς καθηγητὴς τοῦ Βερολίνου Βοίκχιος (Böckh) ὡμολόγησε τὴν εὐφυεστάτην τῆς ἐπιγραφῆς διαφώτισιν· ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης καὶ βουλευτὴς Mure (ὁ ἐκπονήσας πεντάτομον «ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων») ἐδήλωσεν ὅτι τὸ ὑπόμνημα τοῦ Οἰκονομίδου εἶναι μεστὸν πολυμαθείας καὶ ὑγιοῦς κριτικῆς· ὁ δὲ γερμανὸς καθηγητὴς Ross μετεξέδωκε τὴν Οἰανθίαν ἐπιγραφὴν μετὰ τῶν ἑλληνικῶν σημειώσεων τοῦ Οἰκονομίδου καὶ ἐξῆρε τὴν μεγάλην τοῦ Ἕλληνος ἐπιστήμονος ἀξίαν.

Μετὰ παραπλησίας ἐμβριθείας καὶ εὐστοχίας ἐνδιέτριψεν ὁ Οἰκονομίδης καὶ

---

1) Ὁ Οἰκονομίδης ἀπέδειξεν ὅτι ἡ διάλεκτος τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο οὐχὶ δωρικὴ ἀλλὰ βοιωτική.

2) Αἱ ἐπιγραφαὶ ἦσαν ἐπὶ δύο ἐκ Γαλαξιδίου χαλκῶν πλακῶν καὶ προήρχοντο ἐκ τοῦ πλουσιωτάτου μουσείου τοῦ λογίου Ἄγγλου Woodhouse.

3) Ἡ Οἰάνθεια ἦτο πόλις τῶν ἑσπερίων Λοκρῶν ἐγγὺς ἢ ὅπου τὸ νῦν Γαλαξίδιον, ἧς πόλεως τὸ ὄνομα εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς τὸ Εὐάνθεια. Τὸ δὲ Χάλεον ἢ Χάλειον ἢ Χάλαιον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν νῦν «Σκάλαν τῶν Σαλώνων».

εἰς τὴν δευτέραν λοκρικὴν ἐπιγραφήν, ἣν διελεύκανε καὶ ἐπέγραψεν αὐτὸς «Ἐποίκια Λοκρῶν γράμματα», λόγῳ τοῦ περιεχομένου. Ὑπόθεσις δηλαδὴ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶναι οἱ ὅροι, ἐφ' οἷς πέμπονται εἰς Ναύπακτον ἔποικοί τινες, ἄλλοι μὲν τῶν Ὑποκνημιδίων Λοκρῶν, ἄλλοι δὲ τῶν Χαλειέων. Ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς φέρεται κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως εἰς τὴν ἔρευναν τριῶν κυρίως πραγμάτων· α') κατὰ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων οἱ «ἄποικοι» καὶ οἱ «ἔποικοι» καὶ οἱ σύνοικοι [1]· β) τίνες τῶν πρὸς τὴν Εὔβοιαν ἐστραμμένων Λοκρῶν ἐκαλοῦντο Ὑποκνημίδιοι καὶ τίνες Ἐπικνημίδιοι καὶ τίνα τὰ παρὰ Παυσανίᾳ χωρία, ἐν οἷς ἑκατέρων τούτων γίνεται μνεία [2]· γ) τίς ὁ χρόνος, εἰς ὃν ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται [3].

Εἰς τὸ κείμενον καὶ τὴν παράφρασιν τῆς ἐπιγραφῆς ἀκολουθοῦσι μακρόταται (περὶ τὰς 80 σελίδας) φιλολογικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ σημειώσεις. Ἐνταῦθα διαλευκαίνονται καὶ συμπληροῦνται ἀσαφεῖς τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν θεωρίαι, ἀνασκευάζονται πολλοὶ τῶν συγχρόνων γλωσσολόγων καὶ λεξικογράφων δογματισμοί, ἑρμηνεύονται δὲ πολλὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων χωρία, ὡς καὶ πολλαὶ τοῦ Ἡσυχίου γλῶσσαι [4].

Ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἐποικίων γραμμάτων» ἐπήγειρεν εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς ἑλληνιστὰς καὶ ἀρχαιολόγους πολλὰς φροντίδας καὶ ἀντιλογίας, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Bursian καὶ τοῦ πολλοῦ Κουρτίου. Ἀλλ' εἰς ταύτας πάσας ἀπήντησεν εὐγενῶς ὁ Οἰκονομίδης καὶ τὰς ἐνστάσεις ἀνεσκεύασε πληρέστατα «οὐχὶ διὰ κωφῶν παραπομπῶν ἀλλὰ διὰ φθεγγομένων παραθέσεων» [5]. Ὅλως δ' εἰπεῖν, πολυμερῆ καὶ

---

1) Ὁδηγὸν ἔχων τὴν παρὰ τῶν δοκίμων συγγραφέων αὐστηρὰν διαστολὴν τῶν τεχνικῶν τούτων ὅρων ἀποδεικνύει ὅτι τὰ «ἄποικοι» καὶ «ἔποικοι» δὲν ἔχουσιν ἁπλῶς τοπικήν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ κυρίως *προσωπικὴν* σημασίαν, δηλοῦντα τὰς σχέσεις τῶν ἐκπεμπόντων, τῶν μεταναστευόντων καὶ τῶν ἤδη προϊδρυμένων. Ὅταν δηλαδὴ οἱ ἐκπεμπόμενοι μεταβαίνωσιν εἰς χώραν *ὅλως μὴ οἰκουμένην*, λέγονται *ἄποικοι* τῶν ἐκπεμπόντων, οὐχὶ ἔποικοι· ὅταν δὲ τοὐναντίον μεταβαίνωσι εἰς γῆν κατοικουμένην, εἴτε ἰδίαν οἴκησιν κτίζοντες εἴτε ἀλλοτρίαν καταλαμβάνοντες, πρὸς μὲν τοὺς ἐκπέμποντας καλοῦνται ὁμοίως *ἄποικοι*, πρὸς δὲ τοὺς δεχομένους ἢ τοὺς ἤδη ἐκχωρήσαντας ὀνομάζονται *ἔποικοι* καὶ *σύνοικοι*.

Πλὴν ἀλλ' ἴσως θὰ ἠδύνατό τις πρὸς τὰ εἰρημένα νὰ ἀντιπαρατηρήσῃ ὅτι ἡ διαστολὴ *ἐποίκων* καὶ *ἀποίκων* δὲν εἶναι εὐκρινὴς καὶ σταθερά, ἀλλ' ἀσταθὴς καὶ μετέωρος, τῶν λέξεων τούτων λαμβανομένων πολλάκις ἀδιακρίτως καὶ ταυτοσήμως. Οὕτω λέγεται *ἐκπέμπω ἐποίκους* (οὐχὶ ἀποίκους) πβλ. Θουκ. 2, 27. Ἀριστφ. Ὄρν. 1307.

2) Εἰς τοὺς Ὑποκνημιδίους Λοκροὺς ἀνῆκον οἱ εἰς Ναύπακτον ἐποικήσαντες, οἷς προσετέθησαν καί τινες Χαλειεῖς.

3) Ἱστορικὰ καὶ διαλεκτικὰ τεκμήρια πείθουσιν ὅτι ἡ μετανάστασις, περὶ ἧς διαλαμβάνει ἡ ἐπιγραφή, ἐγένετο πρὸ τοῦ 455 π. Χ.

4) Πολυπληθεῖς εἶναι αἱ ἐνταῦθα ἐξαγγελλόμεναι νέαι γλωσσικαὶ καὶ γλωσσολογικαὶ θεωρίαι, πολλαὶ δὲ καὶ αἱ διαλεκτικαὶ καὶ ἐπιγραφικαὶ παρατηρήσεις· ἰδιαιτέρως προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Οἰκονομίδου περὶ τῆς τονικῆς προσῳδίας τῶν Δωριέων.

5) Ἀντιφρονῶν πρὸς τὸν Κούρτιον καὶ τὸν Wischer ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ *ἐνετήρια* σημαίνουσι ὅ,τι καὶ τὰ *νόμια*, τουτέστι τὰ λόγῳ τῆς ἐποικήσεως τελούμενα (οἱονεὶ *μετοίκιον*). Τὴν γνώμην τοῦ ἀγχινουστάτου Ἕλληνος ἀπεδέξατο, εἰ καὶ ἀρρήτως, ὁ εὐπαίδευτος μαθητὴς τοῦ Κουρτίου Allen.

πολλαπλῆν ἐξήγησιν ἐπιγραφικῶν μνημείων, οἵαν ἐξεπόνησεν ὁ Οἰκονομίδης, ὡμολογήθη ὅτι ὀλίγιστοι ἐπεχείρησαν καὶ διεξήγαγον.

Οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐξέπληξεν ὁ Ἕλλην ἐπιστήμων διὰ τῶν γραμματικῶν αὐτοῦ ζητήσεων τοὺς ζηλωτὰς καὶ ἐρευνητὰς τῆς ἀρτιφανοῦς γλωσσολογίας· ὥστε ἔνιοι αὐτῶν εἰλικρινῶς ὡμολόγησαν ὅτι ὁ Οἰκονομίδης ἐγένετο εἰσηγητὴς νέας μεθόδου, ἑρμηνεύσας φυσικώτατα καὶ ὀρθότατα τὴν παραγωγὴν καὶ σημασίαν πολλῶν ἀμφισβητουμένων λέξεων καὶ τύπων [1].

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν λοκρικῶν ἐπιγραφῶν ἠσχολήθη ἰδίως περὶ τὴν ἐτυμολογίαν. Εἰς ταύτην συντόνως ἐνδιατρίψας πολλὰς ἀνέπτυξεν ἰδίας θεωρίας ἀντικειμένας πρός τε παλαιοτέρας καὶ συγχρόνους. Διὰ τῶν νέων θεωριῶν ἑρμηνεύεται ἡ ἀρχὴ καὶ σημασία πολλῶν τέως δυσεξηγήτων ἢ κακῶς ὑπ' ἄλλων ἐξηγημένων λέξεων· ἀποκαλύπτεται δὲ ψηλαφητῶς ἡ ὕπαρξις οὐκ ὀλίγων ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, ἤδη ἐκλελοιπότων ἢ ἐξηφανισμένων, καὶ διαφωτίζονται κάλλιον αἱ γλῶσσαι τοῦ Ἡσυχίου, αἵτινες ἀπησχόλησαν ἐπὶ ματαίῳ τοὺς κρατίστους τῶν ἐν Γερμανίᾳ κριτικῶν. Διὰ προσφορωτάτων ἐτυμολογιῶν ἑρμηνεύονται κατ' ἴδιον τρόπον πάμπολλαι λέξεις καὶ χωρία τοῦ Ὁμήρου [2].

Ἐν δὲ τῇ ἑρμηνείᾳ πολλῶν λέξεων, τέως ἀνεξηγήτων, καθορᾶται ἡ μεγάλη κριτικὴ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ ὑγιὴς μέθοδος, καθ' ἣν ὁ Ἕλλην ἐτυμολόγος ὑπερέβαλλε τοὺς ἀλλογενεῖς. Παρεξετάζων ἀρχεγόνους καὶ ἐπιγόνους λέξεις, ἀναλύων τὰ ἀμυδρότατα στοιχεῖα τῆς πρωτογόνου γλώσσης, κατώρθου πολλαχοῦ καὶ τῶν συνωνύμων τὴν κοινὴν ἀρχὴν νὰ ἀνευρίσκῃ καὶ τὴν σχέσιν τῶν σημασιῶν μετὰ μεγίστης πιθανότητος νὰ ἐξιχνεύῃ. Καθόλου δ' εἰπεῖν ἦτο ὁ ἀνὴρ τοσοῦτον ἔμπειρος περὶ τὰ ἐτυμολογικὰ ζητήματα, ὥστε διενοεῖτο νὰ ἐκδώσῃ εἰδικὸν ἔργον «Ἑλληνικὴ ἐτυμολογία» ἐπιγραφόμενον· ἀλλ' ἀτυχῶς τοῦ λαμπροῦ σχεδίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐματαίωσαν ἐπελθοῦσαι ἀσθένειαι. Κατὰ τὴν ἀσφαλῆ γνώμην τοῦ Θερειανοῦ, κρίνοντος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀφθόνων τοῦ διδασκάλου σημειώσεων, ἔτι δὲ τῶν προφορικῶν ἐκείνου μακροχρονίων διδασκαλιῶν, ἡ «Ἑλληνικὴ ἐτυμολογία» τοῦ Οἰκονομίδου θὰ ἦτο τὸ τελειότατον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ λόγῳ τοῦ περιεχομένου καὶ λόγῳ τῆς πρωτοτυπίας, καὶ διότι οὐδὲν θὰ εἶχε κοινὸν πρὸς τὰ παραπλήσια τῶν Γερμανῶν πονήματα [3]».

Παραπλησίως ταῖς ἐτυμολογικαῖς ἔβαινον αἱ ἐπιγραφικαὶ αὐτοῦ μελέται. Τότε ἐνέκυψεν εἰς τὰ ἀρχαῖα τῆς Κύπρου ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, εἰς ἃ ἐπήνεγκε διαφόρους διορθώσεις· κατ' ἐξοχὴν δ' ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τούτου ἡ ἐν Ἀθήναις εὑρεθεῖσα μεγάλη ἐπιγραφή, ἐν ᾗ ἀνεγράφοντο οἱ ὅροι τῆς συνθήκης Ἀθη-

---

1) Ὁ ἐπιφανὴς καθηγητὴς Savelsberg, διαβιβάζων τῷ Οἰκονομίδῃ τὰς Ὀμβρικὰς μελέτας του, ἔγραφεν ὅτι συμφωνεῖ αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ἑρμηνευτικοῦ τρόπου πολλῶν λέξεων καὶ ἤτει τὴν γνώμην τούτου περὶ ὧν εἶχε πολλῶν ἀπορίων.

2) Εἶναι λυπηρὸν ὅτι τοιαῦτα φιλολογικὰ εὑρήματα ἅμα καὶ ἀριστουργήματα διατελοῦσιν ὄντα ἄγνωστα εἰς τοὺς συγχρόνους φιλολόγους.

3) Ὁ Οἰκονομίδης ἠρεύνα τὴν προκαταρκτικὴν τῶν ῥιζῶν γένεσιν μετ' ἀνενδότου ἐπιμελείας καὶ ἀνυπερβλήτου ἰχνευτικῆς λεπτότητος. Αἱ ὁμηρικαὶ λέξεις παρεῖχον αὐτῷ εὐπρόσδεκτον ἀφορμὴν εἰς ἐτυμολογικὰς ἐρεύνας.

ναίων καὶ Χαλκιδέων (οἱ Χαλκιδεῖς, στρατηγοῦντος τοῦ Περικλέους, ὑπέταξαν τὴν Εὔβοιαν). Λαβὼν δὲ ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀπαντώσης προστακτικῆς *ἐπιμελόσθον* προῆλθεν εἰς τὴν σύνταξιν πρωτοτύπου διατριβῆς περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν προστακτικῶν τύπων· ἔνθα ἀναιροῦνται αἱ θεωρίαι τῆς σχολῆς τοῦ Κουρτίου. Καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς προέβη ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἀποδεικνυούσας τὸν ἄνδρα δοκιμώτατον γλωσσολόγον [1].

Ὁ Οἰκονομίδης ἠσχολήθη καὶ περὶ τὰ συνώνυμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου· πρῶτος δὲ αὐτὸς ἔθετο τὸν κανόνα, καθ' ὃν τὰ συνώνυμα, μετὰ τῶν αὐτῶν συντιθέμενα προθέσεων, γίνονται κατὰ κανόνα ταυτοσήμαντα. Οὕτω παρὰ Θουκυδίδῃ *δυσπρόσοδος*=*δυσπρόσιτος*· τὸ *ὑπεξέκειτο* παραβλητέον πρὸς τὸ *ὑπεκτίθεσθαι*, τὸ *ἀπόδοσις* πρὸς τὸ *ἀποφορὰ* κ.τ.τ. Ὡσαύτως λέγονται ταυτοσημάντως τὰ *ξυμφέρεσθαι* καὶ *ξυμβαίνειν*, διότι τὸ *βαίνειν* καὶ τὸ *φέρεσθαι* συνωνυμοῦσι. Περαιτέρω χωρῶν διηκρίβωσε μετὰ μεγάλης ὀξύτητος τὴν διαφορὰν τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν λέξεων *ἔποικος* καὶ *ἄποικος*, ἔτι δὲ τῶν *ἄστυ* καὶ *πόλις*, *οἰκία* καὶ *οἶκος* [2], *εἶναι* καὶ *γίγνεσθαι* [3]. Ὧν δὲ δεξιὸς ἐτυμολόγος καὶ σημασιολόγος οὐ μόνον ἀνέπτυξε μετὰ λογικῆς ἀκριβείας πολλῶν λέξεων τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ τῆς κυρίας ἐννοίας τὰς ἀμυδροτάτας ἀποχρώσεις ἀπεκάλυψε διὰ σπανίας διαλεκτικῆς καὶ κριτικῆς ἀναλύσεως [4]. Ἐπὶ τούτοις ὑπετύπωσε φιλοσοφικοὺς ὁρισμοὺς συνωνύμων ὀνομάτων, ἀναφερομένων εἰς τὰς πρακτικὰς καὶ ἀποτελεστικὰς τέχνας· ὥρισε δὲ καὶ διέκρινε τὰς διαφορὰς τοῦ *ῥυθμοῦ* καὶ τοῦ *σχήματος* [5].

Οὐχ ἧττον ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν καὶ μελέτην τοῦ Οἰκονομίδου τὸ ζήτημα τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς εὑρέσεως τῶν γραμμάτων (στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου),

---

1) Ὁ Οἰκονομίδης ἐφρόνει ὅτι οἱ γλωσσολόγοι ἐπήδησαν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, διότι διέστρεψαν τοὺς φθογγολογικοὺς νόμους, καθ' οὓς ἀνεπτύχθη αὐτονόμως καὶ ἰδιοτύπως ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνική. Καὶ πολλὰ μὲν τοῦ Bopp καὶ τοῦ Schleier καὶ τοῦ Baudry διδάγματα ἤλεγξεν ὡς ἡμαρτημένα, πολλὰς δὲ προέβαλεν ἀντιρρήσεις καὶ πολλὰς ἐκείνων ὑποθέσεις καθεῖλεν ὡς ἀστηρίκτους.

2) Τὸ *ἄστυ* ἔχει πρὸς τὴν *πόλιν* ὡς ἡ *οἰκία* πρὸς τὸν *οἶκον*, καὶ πάλιν ἡ *οἰκία* πρὸς τὸ *ἄστυ* ὡς ὁ *οἶκος* πρὸς τὴν πόλιν. Ἐν μὲν τῷ *ἄστει* σκοπεῖται *τοπικὴ* ἑνότης ἐκ πλειόνων οἰκιῶν ἀπαρτιζομένη, ἐν δὲ τῇ *πόλει* *πολιτικὴ* ἑνότης ἐκ πλειόνων *οἴκων* ἀποτελουμένη·

3) Τὸ *εἶναι* λέγεται περὶ ὅσων ἡ ὕπαρξις *ἀτελὴς* ἐστίν. Ἔπειτα δὲ τὸ *γίγνεσθαι* ὑπεμφαίνει καὶ τὴν *ἀρχήν*, τουτέστι δηλοῖ ὅτι τὸ *γεγονὸς* δυνατὸν μὲν νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλ' ὅτι οὐχ ὑπῆρχε· τὸ *εἶναι* δ' ὅμως δὲν παρέχει τοιαύτην ὑπέμφασιν. Ὅθεν λέγεται ὀρθῶς καὶ *γέγονε* καὶ *ἔστιν* ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον *ἔστι* θεός, διότι ὑπάρχει *ἄναρχος*.

4) Ἔδειξεν, ἐπὶ παραδείγματος, τὴν διαφορὰν τοῦ *βάλλω* καὶ *ῥίπτω*, καθ' ὅσον ἐκεῖνο μὲν προϋποθέτει τὴν ἔννοιαν τοῦ στοχάζεσθαι (σημαδεύειν), τοῦτο δὲ οὐχί· παρετήρησε δὲ ὅτι τὰ ῥήματα *βάλλω*, *σκοπῶ*, *στοχάζομαι* μετηνέχθησαν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας, τῆς πρός τι ὡρισμένον κατατεινούσης, ἐπὶ τὴν διανοητικήν, τὴν πρός τι τέλος σκοποῦσαν.

5) Τὸν ῥυθμὸν χαρακτηρίζει τάξις τῆς κινήσεως τοῦ ῥέοντος, ἄλλοτε μὲν ἄλλως ἀλλ' ἀεὶ κατὰ λόγον καὶ πρός τι τέλος καμπτομένου καὶ τῆς ἑαυτοῦ κινήσεως ἴχνη καταλείποντος. Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα κατ' ἀρχὰς οὐδὲν διέφερον ἀλλήλων, ἀλλ' ὕστερον ἡ χρῆσις διέστειλε τὰς σημασίας· ὁ μὲν *ῥυθμὸς* εἶναι ἀεὶ κατὰ λόγον καὶ στοχάζεται τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ, τὸ δὲ *σχῆμα* ἀποβλέπει κυρίως πρός τινα σκοπόν.

ἂν δηλαδὴ ταῦτα εἶναι φοινίκεια ἢ δημιούργημα αὐτόχθονος εὑρετοῦ· ἔτι δὲ τὸ πολυθρύλητον ζήτημα τῆς γραφῆς, ὅπερ ἤνεγκεν εἰς τὸ μέσον ὁ Οὐόλφιος (Wolf), ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἡ γραφὴ ἦτο ἄγνωστος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἐπὶ αἰῶνας ἀπεμνημονεύοντο ὑπὸ τῶν ἀοιδῶν. Διετείνετο δηλαδὴ ὅτι οἱ παρ' Ὁμήρῳ στίχοι «*πόρεν δ' ὅγε σημεῖα λυγρὰ, γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλὰ*» ὑπονοοῦσιν οὐχὶ τὰ λεγόμενα γράμματα, ἀλλὰ ἱερογλυφικὰ σημεῖα. Πλὴν ὅμως τὴν τοιαύτην γνώμην ἀναιροῦσιν ἄλλαι τε πολλαὶ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι καὶ δὴ καὶ αἱ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἐπιγραφαί, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ τῆς γραφῆς χρῆσις ἐν δημοσίοις μνημείοις ἀνάγεται εἰς χρόνους πολλῷ τοῦ Σόλωνος προγενεστέρους. Ὁ Οἰκονομίδης, πρὸς τὸν Οὐόλφιον ἀντιδοξῶν, ἐφρόνει ὅτι ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαγωγὴ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς γραφῆς ἐγένετο ἐν ἀρχαίοις χρόνοις καὶ ὅτι τὰ παρ' Ὁμήρῳ «λυγρὰ γράμματα» εἶναι τι πλέον ἢ ἱερογλυφικὰ σημεῖα.

Συνάπτων δὲ τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς πρὸς τὰς ἑλληνικὰς διαλέκτους διηρεύνησε τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ μάλιστα τὰ τοῦ Παυσανίου (2, 37)· ἐξ ἧς ἐρεύνης συνήγαγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀττικὴ διάλεκτος ἦτο ἀρχαιοτάτη καὶ διάφορος πασῶν τῶν ἄλλων διαλέκτων, ὅτι ἄρα δὲν ἦτο νέα φάσις τῆς ἰωνικῆς, ἀλλὰ κυρίως Ἀττική, ὀλίγα καὶ τὰ κάλλιστα ἐκ τῶν ἄλλων διαλέκτων ἀποδεξαμένη. (Παραπλησίαν γνώμην εἶχεν ἤδη προενέγκει ὁ Ἐρνέστος Κούρτιος, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Οἰκονομίδου).

Ἐκ τῆς ἐρεύνης πάλιν τῶν διαλέκτων ἤχθη ὁ ἀνὴρ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀρχῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν· ἄνευ βοηθημάτων καὶ βιβλίων, ἐπὶ μόνων δὲ τῶν ἀρχαίων ἐρειδόμενος ἑλληνικῶν πηγῶν διέλαβε περὶ τῆς παλαιοτάτης τῶν Ἑλλήνων ἱστορίας καὶ γλώσσης. Καὶ παρεδέχετο μὲν ὡς ἀναμφισβήτητον τὴν ἀρχαιοτάτην τῶν Ἑλλήνων ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ ἀλλόφυλα ἔθνη Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας· ἀλλὰ παρετήρει ὅτι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔλαβον παρ' ἀλλοφύλων τὰς πρώτας τοῦ πολιτισμοῦ ἀρχάς, ὅμως ταύτας προήγαγον καὶ ἀνέπτυξαν καὶ ἔδοσαν αὐταῖς τὸν ἴδιον τύπον, τὸν ἑλληνικόν· εὐλόγως, διότι τηροῦντες ἀκμαίαν τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπεροχῆς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ καλλύνωσι καὶ λαμπρύνωσι καὶ ἀνυψῶσι τὰ ἀλλότρια, ποιοῦντες αὐτὰ κτῆμα ἴδιον καὶ καινουργές. Ἐδίδασκε λοιπὸν ὅτι οὐδεμία ἐν τῷ κόσμῳ φυλὴ ἐπετέλεσε τὴν προωρισμένην αὐτῇ ἐντολὴν πληρέστερον τῆς ἑλληνικῆς· οὐδεμία παρήγαγε ποιήσεις καὶ ἐπιστήμας, ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας πρότυπα μᾶλλον ἄφθιτα καὶ ἥδιστα ἐκείνης· τὰ ἔργα τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπέβησαν βάσις παιδείας καὶ ἡμερώσεως εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους· τὰ ἀριστουργήματα τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ φιλοσόφων πρόκεινται ἀμίμητα κάλλη, εἰς ἃ ἀτενίζουσι πάντοτε τὰς ὄψεις οἱ θηρεύοντες τὴν κανονικὴν τῆς διανοίας ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐναρμόνιον τοῦ ἤθους διάπλασιν.

Ἐκείνων ἀριστοτέχνημα κάλλιστον εἶναι ἡ θεία γλῶσσα, ἡ παραμένουσα πάντοτε, παρὰ πᾶσαν τῶν χρόνων μεταβολήν, μνημεῖον ἀθάνατον λογικῆς τελειότητος, εἰς ἣν δύναται νὰ προβῇ ἀνθρώπινος νοῦς. Τῷ ὄντι οὐδεὶς λαὸς δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· οὐδεὶς λαός, οὔτε ἀρχαῖος οὔτε νεώτερος,

κατώρθωσεν ἐντὸς σμικροῦ χώρου καὶ ἐκ σμικρῶν πόρων, τοσαῦτα ὅσα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Ἐνῷ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν τὰς τρεῖς ἠπείρους διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, ἀναιμάκτως οἱ Ἕλληνες διέδοσαν διὰ τῶν ἀποικιῶν τὴν ἰδίαν ἡμέρωσιν εἰς χώρας τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, ἐπὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἐξίκοντο μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ. Τοιούτου λαοῦ ὁ βίος οὐδὲν παράδοξον ὅτι κατέστη πᾶσιν ὑποκείμενον θαυμασμοῦ καὶ πρόκειται πρότυπον παράδειγμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν.

Παραμόνιμον καὶ γόνιμον πεδίον κατεσπουδασμένων φροντίδων ἐγένετο τῷ Οἰκονομίδῃ ἡ σύνταξις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὡς δ' ἐν τῷ Ἐτυμολογικῷ ὑπῆρξε καὶ ἐν τῷ Συντακτικῷ ῥηξικέλευθος ἐρευνητὴς καὶ νέων θεωριῶν εἰσηγητής. Ἀπὸ τῆς διηκριβωμένης ἀναλύσεως τῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ὡς ἀπὸ εὐφυοῦς ὁρμητηρίου, προήχθη εἰς τὴν σύνταξιν Συντακτικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅπερ καὶ ἀτελὲς καταλειφθέν, εἶναι προϊὸν ἰδιοτύπου καὶ πρωτοτύπου ἀναλυτικῆς ἅμα καὶ συνθετικῆς μεθόδου, ἔνθα καταφαίνεται ὁ δημιουργικὸς τοῦ συγγραφέως νοῦς. Ἡ ἐπίμοχθος σύνθεσις τοῦ πονήματος τούτου ἀπετελέσθη, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Θερειανοῦ, ἐκ τῆς ἐπιπόνου ἀναλύσεως τῶν δοκίμων Ἑλλήνων συγγραφέων· ὅπερ δηλοῖ ὅτι ὁ Οἰκονομίδης οὔτε ἐχειραγωγήθη ὑπὸ παραπλησίων ἄλλων Συντακτικῶν οὔτε ἐξεπορίσθη τὰ μεταλλεῖα τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης, ὡς πράττουσιν οἱ ἀπόνως καὶ ἐπὶ τὸ ἀγυρτικώτερον τὰ ἀλλότρια ἰδιοποιούμενοι, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ἐλεπτούργησε καινὴν ὅλως συντακτικὴν θεωρίαν, ἰσότεχνον πρὸς τὰ ἔργα τῶν ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν. Ἡ πρωτοτυπία τοῦ ἔργου ἦτο πανταχοῦ καταφανής, ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ὁρισμοῦ τῆς συντάξεως ἀρχομένη [1] καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐκτεινομένη [2].

Ὁ λαμβάνων ἀνὰ χεῖρας τὸ Συντακτικὸν τοῦ Οἰκονομίδου—παρατηρεῖ ὁ Θερειανὸς—ἐκπλήσσεται ὑπὸ τῆς καινότητος, τῆς ἐμβριθείας καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν διδασκαλιῶν· ὅσῳ δὲ μᾶλλον μελετᾷ καὶ ἀντιβάλλει αὐτὸ πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Γερμανίᾳ παραπλήσια, τοσούτῳ μᾶλλον ἀποθαυμάζει τὴν καλλίτεχνον αὐτοῦ κατασκευήν. Ὁπόσον θελκτικὴ ἡ ὀρθοέπεια, ἡ καλλιέπεια, ἡ εὐπερίληπτος καὶ συνοπτικὴ βραχύτης, ἡ τὰ νοήματα διὰ τῶν προσφυῶν λέξεων ἁδρῶς ἅμα καὶ ἐναργῶς ἐξαγγέλλουσα. ὁπόσον ἐπαγωγὸς ἡ τῆς διανοίας καὶ τῆς φράσεως ἔντεχνος συναρμογή. Τὸ Συντακτικὸν τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ἥκιστα ἀρτιμελεῖ αὐτοῦ μορφῇ, εἶναι γέννημα μακροχρονίου μελέτης, ἐπιμελέτης, δευτέρων πάντοτε καὶ σοφωτέρων φροντίδων, ἀνασκευῆς καὶ πάλιν νέας κατασκευῆς. Ὁ δὲ περιφανὴς ἐν τοῖς γράμμασι Θεαγ. Λιβαδᾶς ὁ μελετήσας κατὰ βάθος τὴν συντακτικὴν τοῦ

---

1) Σύνταξις εἶναι κατὰ τὸν νέον ὁρισμόν, ἡ ὀρθὴ χρῆσις τῶν λεκτικῶν τύπων καὶ μορίων εἰς δήλωσιν τῶν σχέσεων, καθ' ἃς ἔννοιαι, διὰ λέξεων σημαινόμεναι, εἴτε ἁπλαῖ εἴτε σύνθετοι εἴτε ἀμφότεραι, συνδέονται πρὸς ἀλλήλας.

2) Οὕτω, ἵνα εἰς ἐλάχιστα περιορισθῶμεν παραδείγματα, ἠρνεῖτο ὅτι ἡ πρότασις σύγκειται ἐκ τριῶν ὅρων καὶ ἀπεδείκνυεν ὅτι οἱ ὅροι εἶναι δύο μόνον, ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον· ἀνεύρισκε οὐχὶ τρία ἀλλ' ἓξ εἴδη ὑποθετικῶν λόγων ἐκφερομένων διὰ τοῦ *εἰ* καὶ *ὁριστικῆς*· ὑπῆγε τὰς διαφόρους προτάσεις (ὑποθετικάς, συμπερασματικὰς καὶ ἄλλας) εἰς τὰς λεγομένας αἰτιολογικάς.

Οἰκονομίδου θεωρίαν καὶ ἀντιπαραβαλὼν αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ Ἀσωπίου, τοῦ Krüger, τοῦ Madwig, τοῦ Κουρτίου, τοῦ Kühner, τοῦ Goodwin καὶ ἄλλων παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων κριτικῶν, ἀποφαίνεται περὶ τοῦ ἔργου τάδε· «Ἀκριβέστερον, αὐτοτελέστερον, καινότερον ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ ἐκτεθειμένα ὁ ὁρισμὸς τῆς συντάξεως, ἡ θεωρία τῆς προτάσεως, ἡ τῶν πτώσεων, ἡ τῶν ἐγκλίσεων, μάλιστα δὲ ἡ τῶν χρόνων, μονολέκτων καὶ περιφραστικῶν. Τὸ Οἰκονομίδειον Συντακτικὸν οὔτε συνονθύλευμα ἐκ γερμανικῶν συγγραμμάτων ὑπάρχει, οὔτε κατὰ τὴν μέθοδον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως καὶ φράσεως ὁμοιάζει ἄλλοις ἤδη γνωστοῖς». Καὶ οἱονεὶ κορωνίδα τῆς κρίσεως τοῦ συγγράμματος τούτου ἐπιτιθεὶς ὁ Θερειανὸς ἐπάγεται· «τὸ ὅλον πόνημα εἶναι οἱονεὶ τίμιον μέταλλον, τακὲν ἐν τῷ χωνευτηρίῳ βαθείας φρενὸς ἑλληνικῆς καὶ μεταποιηθὲν εἰς λιγυρόφωνον κώδωνα, ἀρχαιοπρεπῶς καὶ φιλοκάλως ἐξαγγέλλοντα τούς τε λογικοὺς καὶ τοὺς τεχνικοὺς νόμους, καθ' οὓς ἡ ἑλληνικὴ διάνοια ἔπλασε τὴν θείαν ἐκείνην γλῶσσαν, ἥτις κατειργάσατο τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν παλιγγενεσίαν τῶν λαῶν. Ἡ φράσις ἁπανταχοῦ μεμετρημένη καὶ διεσταθμημένη· οὐδεμία λέξις ἐλλείπουσα ἢ πλεονάζουσα· οὐδεμία περίοδος περίπλοκος ἢ σχοινοτενής· οὐδαμοῦ τρόπος, ἀλλὰ πανταχοῦ κυριολεξία, καὶ λόγος ἐγκατάσκευος, καὶ διάνοια συντετελεσμένη καὶ διαυγεστάτη. Τῆς φράσεως τὸ ἀκριβὲς ἀναμιμνήσκει τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοὺς ὅρους τοῦ Εὐκλείδου. *Τὸ Συντακτικὸν τοῦ Οἰκονομίδου εἶναι συχνὴ καὶ πυκνὴ διόρθωσις τῶν Συντακτικῶν τοῦ Ἀσωπίου* καὶ τοῦ *Krüger*, ἀλλ' οὐδαμοῦ μνημονεύεται τὸ ὄνομα τῶν ἐλεγχομένων· ὁ Οἰκονομίδης ἀναπτύσσει τὴν θεωρίαν του, εἶτα δ' ἐπιλέγει «οὐχὶ ὀρθῶς εἶπον ἄλλοι» [1].

Ἂν τις ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναλογισθῇ τὴν μεθ' ἧς εἰργάσθη ὁ ἀγχινούστατος συγγραφεὺς ἐπιμέλειαν καὶ ἀγάπην τοῦ ἔργου καὶ τὴν πολλαπλῆν ἐπεξεργασίαν τῶν μερῶν αὐτοῦ [2] θὰ συναισθανθῇ εὔλογον ὀδύνην ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς ἐπιστήμης, εἰς ἣν ἡ κακὴ μοῖρα δὲν ἐπέτρεψε τὴν συντέλεσιν [3] καὶ ἔκδοσιν τοιούτου ἐμβριθοῦς πονήματος.

***

Ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς φιλολογικῆς δράσεως τοῦ Οἰκονομίδου ἀποτελεῖ τὸ κριτικὸν καὶ ἑρμηνευτικὸν ἔργον αὐτοῦ. Δυσαρίθμητα εἶναι τὰ κακῶς παραδεδομένα χωρία τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ὧν εὔστοχον ἐξήγησιν καὶ ὀρθὴν τοῦ κειμένου ἀποκατάστασιν ἐποιήσατο ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς ἐμφύτου αὐτῷ ἐξαιρέτου κριτικῆς δυνάμεως. Καὶ διατελοῦσι μὲν ὄντα, ἀτυχῶς, τὰ τοιαῦτα ἐπι-

1) Αὐτ. σελ. 236.

2) Ὀκτάκις ἐπεξειργάσθη τὴν θεωρίαν τὴν περὶ τῶν χρόνων καὶ τὴν ἀντιπαραβολὴν τούτων πρὸς τοὺς τῆς καθωμιλημένης· ἑξάκις δὲ πάλιν ἐπεξειργάσθη τὴν θεωρίαν τὴν περὶ ἐγκλίσεων καὶ ἤχθη εἰς καινὰ καὶ διάφορα τῶν κρατούντων συμπεράσματα, εἰς ἃ δὲν κατώρθωσαν οὔτε ἀλλοεθνεῖς οὔτε ἡμέτεροι γραμματικοὶ νὰ προέλθωσιν.

3) Μέρη τοῦ ἔργου ἦσαν συνοπτικώτερον τοῦ δέοντος συντεθειμένα· ἔλειπον δέ τινα ἄλλα, οἷον τὸ περὶ τῶν διαθέσεων τῶν ῥημάτων καὶ τῶν λεγομένων σχημάτων.

τεύγματα ἄγνωστα τοῖς νῦν φιλολόγοις, ἀλλὰ διατηροῦσιν ὅμως ἀμείωτον τὸ κῦρος αὐτῶν καὶ τὴν ἰσχύν, διότι εἶναι γεννήματα βαθείας φρενὸς καὶ φέρουσι τὴν σφραγῖδα τῆς ἀληθείας.

Ἐν τοῖς ἑξῆς παρατιθέμεθα, δείγματος χάριν, χωρία τινὰ διαφόρων συγγραφέων.

Τὸ ἀπόσπασμα 276 τοῦ Δημοκρίτου [1] ἔχει ὧδε· *οὐ δοκεῖ μοι χρῆναι παῖδας κτᾶσθαι· ἐνορῶ γὰρ ἐν παίδων κτήσει πολλοὺς καὶ μεγάλους κινδύνους, πολλὰς δὲ λύπας, ὀλίγα δὲ τὰ εὐθηλέοντα καὶ ταῦτα λεπτά τε καὶ ἀσθενέα.*

Ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ, ἔνθα ὁ σοφὸς Ἀβδηρίτης ὑποδεικνύει τοὺς ἐκ τῆς παιδοποιΐας κινδύνους, ἡ λέξις «εὐθηλέοντα» ἢ «εὐθηνέοντα» οὐδὲν τὸ παράπαν λέγει. Συντονωτέρα τῶν πραγμάτων ἐπίστασις ἐμφαίνει ὅτι ἡ ἐνταῦθα προσήκουσα λέξις εἶναι «*εὐθυμέοντα*» (εὐθυμοῦντα). Τοῦτο δὴ εἴχομεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν διαγνώσει, ἀγνοοῦντες τότε ὅτι εἶχεν ἤδη προλάβει ἡμᾶς ἄλλος παλαιότερος καὶ κρείττων ἡμῶν Ἕλλην, ὁ Οἰκονομίδης. Οὗτος λοιπὸν πρῶτος προσφυῶς παρετήρησεν ὅτι ἐνταῦθα δὲν εὐαρμοστεῖ οὔτε τὸ «εὐθηνέοντα» τοῦ Γεσνέρου, οὔτε τὸ «ὠφελέοντα» τοῦ Ἰακωβσίου· οὐδ' ἔχει λόγον τινὰ ἡ γνώμη τοῦ Schäfer παραβάλλοντος τὸ «εὐθηνέοντα» πρὸς τὸ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους «οἱ γὰρ εὐθηνοῦντες καὶ πλούσιοί εἰσιν». Διότι τὸ «εὐθηνοῦντες» τοῦ σχολιαστοῦ κεῖται ἀντὶ τοῦ «πλήθοντες», «ἀφθονίαν ἔχοντες». Ὁ δὲ Δημόκριτος, εἰπὼν ὅτι ἐν τῇ τῶν παίδων κτήσει ἐνεώρα λύπας, εὐλόγως ἐπήγαγεν ὅτι ὀλίγα ἐνεώρα τὰ εἰς τὸ ἐναντίον φέροντα, τουτέστι τὰ περιποιοῦντα ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην. Ἀλλὰ τὰ «εὐφραίνοντα», τὰ μὴ λυποῦντα, λέγει αὐτὸς ὁ Δημόκριτος ἀλλαχοῦ «εὐθυμέοντα». Ἐν ἄλλοις λόγοις πρὸς τὰ φέροντα κινδύνους καὶ τὰ λυποῦντα ἀντιτάσσονται τὰ τέρποντα, τὰ εὐφραίνοντα. Τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην ἔννοιαν τοῦ τέρπειν καὶ εὐφραίνειν (προσεπιλέγομεν ἡμεῖς) φιλεῖ ὁ Δημόκριτος νὰ ἐκφέρῃ διὰ τοῦ ῥήματος «εὐθυμῶ» Πβλ. ἀποσπ. 279 «ἐν γὰρ τῷ ξυνῷ τὰ τελεύμενα οὐκ ἀνιᾷ ὥσπερ ἰδίῃ· οὐδ' *εὐθυμέει* τὰ ἐπικτώμενα, ἀλλὰ πολλῷ ἧσσον», ἔνθα φανερὸν ὅτι πρὸς τὸ «ἀνιᾷ» ἀντιτάσσει ὁ φιλόσοφος τὸ «εὐθυμέει». Ἡ αὐτὴ ἀντίθεσις ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ ἀποσπ. 189 «ἄριστον ἀνθρώπῳ τὸν βίον διάγειν ὡς πλεῖστα *εὐθυμέοντι* καὶ ἐλάχιστα *ἀνιηθέντι*». Ὡσαύτως παραβλητέον τὸ ἀποσπ. 286 «εὐτυχὴς ὁ ἐπὶ μετρίοισι χρήμασιν *εὐθυμεόμενος*, δυστυχὴς δὲ ὁ ἐπὶ πολλοῖσι *δυσθυμούμενος*».

Ὁ τὰ χωρία ταῦτα πρὸς ἄλληλα παραβάλλων θὰ εὕρῃ, νομίζομεν, πιθανώτατον ὅτι καὶ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀποσπάσματι ἐγένετο τοῦ αὐτοῦ (προσφιλοῦς τῷ φιλοσόφῳ) ῥήματος χρῆσις ἐν τῇ μετοχῇ *εὐθυμέοντα*.

Ἀποσπ. 199· *ἀνοήμονες τὸ ζῆν ὡς (;) στυγέοντες ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀΐδεω.*

Ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου κεῖται ἐν τῷ ὡς. Ὁ Mullach μετέφασε τὸ «ζῆν ὡς στυγέοντες» διὰ τοῦ quum vitam se odisse simulent· ἀλλὰ οὔτε τὸ ὡς ση-

---

1) Παραπέμπομεν εἰς τὴν ἔκδοσιν Diels—Kranz[10].

μαίνει quum (διότι δὲν εἶναι αἰτιολογικὸν) οὔτε τὸ simulent εὐαρμοστεῖ πρὸς τὸ «στυγοῦσι». Κατὰ τὸν Οἰκονομίδην τὸ *ὡς* τονιστέον *ὥς*, ὁ δὲ νοῦς εἶναι «οἱ ἄφρονες καίτοι μισοῦντες τὸ ζῆν *οὕτως* (ὥσπερ ἔχει), ζῆν ὅμως αἱροῦνται φόβῳ θανάτου). Ὀρθῶς ὁ Οἰκονομίδης λαμβάνει τὴν μετοχὴν ὡς ἐναντιωματικήν, τὸ δὲ *ὡς* τονίζει (ὡς=οὕτως) ἵνα παράσχῃ αὐτῷ ἑρμηνείαν τινά. Ῥητέον ὅτι ἄλλοι νεώτεροι ἢ διορθοῦσι τὸ *ὡς* εἰς *ὅμως* ἢ συμπληροῦσι τὸ ὡς διὰ τοῦ ⟨ἄχθος⟩ ἢ προτείνουσιν ἀντὶ τοῦ *ὡς* νὰ γραφῇ *καὶ* (=καίτοι). Καθ' ἡμᾶς τὸ *ὡς* φαίνεται ὅτι παρέλκει, πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἑρμήνευμα ἢ παρενθήκη καὶ τούτου ἕνεκα εἶναι ὀβελιστέον.

Ἀποσπ. 216· *σοφίη ἄθαμβος ἀξίη πάντων τιμιωτάτη οὖσα.* Τὸ ὑπὸ τοῦ Στοβαίου παραδεδομένον ἀπόσπασμα τοῦτο μεταφράζει ὁ Mullach «Sapientia, quae nihil admiratur neque reformidat, magni facienda est, quum summis honoribus digna est». Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Meineke ἐκδόσει τοῦ Στοβαίου δὲν εἶναι ὑπεστιγμένη ἡ ῥῆσις τοῦ Δημοκρίτου. Ὁ δὲ Οἰκονομίδης οὐχὶ ἀπεικότως ἐρωτᾷ «Τίνα ἔχει λόγον ἡ λατινικὴ ἑρμηνεία; Διὰ τοῦτο ἡ σοφία est magni facienda, διότι nihil admiratur neque reformidat, ἢ διότι summis honoribus digna est;» Νομίζων δὲ αἰτίαν τῆς παρερμηνείας τὴν στίξιν ὑποστίζει ὧδε· «σοφίη ἄθαμβος ἀξίη, πάντων τιμωτάτη ἐοῦσα» καὶ ἑρμηνεύει ὧδε· ἡ σοφία, καίτοι [1] πάντων τιμιωτάτη, ἐστὶν *ἀξία* (=τιμὴ) οὐδὲν ἐμποιοῦσα θάμβος (οὐ θαμβοῦσα οὐδ' ἐκπλήττουσα ὥσπερ αἱ ἄλλαι ἀξίαι). Ἐνδέχεται δ' ὅμως (προσεπάγεται) τὸ *ἄθαμβος* νὰ ληφθῇ παθητικῶς ἀντὶ τοῦ *ἀθάμβητος*, ὅτε ἡ ἑρμηνεία θὰ εἶναι ἥδε· ἡ σοφία, καίτοι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τιμωμένη καὶ ζηλουμένη, οὐδὲν οὔτ' ἐκπλήττεται οὔτε φοβεῖται, ὥσπερ αἱ ἄλλαι ἀξίαι. Τέλος δύναται τὸ *ἀξίη* νὰ ληφθῇ οὐσιαστικῶς καὶ τότε ἡ ἑρμηνεία θὰ ἔχῃ ὧδε· ἡ σοφία, καίτοι ὑπὲρ ὁτιοῦν τιμωμένη, ἀθάμβητός ἐστιν ἀξία, οἷα δηλονότι μηδὲν ἐκπλήττεσθαι καὶ μηδὲν δεδιέναι· ὡς εἰ ἔλεγεν ὅτι ἡ σοφία ἅμα μὲν κτῆμά ἐστι τιμιώτατον, ἅμα δὲ γαλήνιον καὶ ἀτάραχον ὡς πίσυνον ἑαυτῷ καὶ μεστὸν θάρρους [2].

Οὕτω πως ἡ ἀγχίνους καὶ εὔστροφος τοῦ Οἰκονομίδου διάνοια ἐξευρίσκει εἰς τὰ δύσκολα καὶ ἄπορα φαινόμενα οὐχὶ ἕνα ἀλλὰ πολλοὺς πόρους, πολλὰς λύσεις [3].

---

1) Ἡμεῖς γε, οὐδένα εὑρίσκοντες ἐνταῦθα λόγον ἀντιθέσεως, θὰ προετιμῶμεν νὰ λάβωμεν τὴν μετοχὴν ὡς ἀναφορικήν, οὐχὶ ἐναντιωματικήν.

2) Παρατηρητέον ὅτι ἡ τρίτη ἐκδοχὴ δὲν φαίνεται τόσον ἰσχυρά, διότι οὐ μόνον τὸ *ἀξίη* πανταχοῦ ἤδη ἐλήφθη οὐσιαστικῶς ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἑρμηνεία δὲν πορίζει τι νεώτερον.

3) Αἱ ἄλλως εὐφυέσταται αὗται παρατηρήσεις τοῦ Οἰκονομίδου προσκρούουσι, νομίζομεν, εἰς μίαν μεγάλην καὶ ἀνυπέρβλητον δυσκολίαν, ὅτι τὸ ὄνομα *ἀξία* λαμβάνεται ἐνταῦθα πανταχοῦ ὡς *οὐσιαστικόν*, ἐφ' ἧς περ δηλαδὴ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἔχει σημασίας (Wert), ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχαίαν χρῆσιν, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐλαμβάνετο ἀεί ποτε ἐπιθετικῶς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ ἀκριβὴς ἐξήγησις τοῦ προκειμένου ἀποσπάσματος θὰ εἶναι ἡ ἑξῆς· ἡ *σοφία*, οὖσα ἀθάμβητος (ἀνέκπληκτος, ἄφοβος, ἄτρομος) εἶναι *ἀξία πάντων*, τουτέστιν ἀξίζει νὰ εἶναι κτῆμα πάντων τῶν ἀνθρώπων.

Ῥητέον ὅτι οἱ πλεῖστοι ἑρμηνεύουσι τὸ ἀπόσπασμα κατὰ τὸν συνήθη τρόπον· (ἡ σοφία, ἥτις ὑπάρχει ἀθάμβητος, εἶναι ἀξία πάντων· τινὲς δέ, ἐκλαμβάνοντες τὸ *τιμιωτάτη οὖσα* ὡς ψιλὸν ἑρμήνευμα καὶ περιττὸν συμπλήρωμα, ἀθετοῦσιν αὐτὸ καὶ θέτουσιν ἐντὸς ἀγκυλῶν.

Τὸ ἀπόσπασμα 243 ἀναγράφομεν κατὰ τὴν παραδεδομένην γραφὴν (οὐχὶ δὲ ὡς ἔχει παρὰ Diels)· *τῆς ἡσυχίης πάντες οἱ πόνοι ἡδίονες, ὅταν τῶν εἵνεκεν πονέουσι, τυγχάνωσι ἢ εἰδέωσι κύρσοντες ἓν δὲ ἄκος τῇ ἐπιτυχίῃ τὸ πᾶν ὁμοίως ἀνιηρὸν καὶ ταλαίπωρον.*

Τὸ πρῶτον μέρος εἶναι εὐνόητον δηλοῦν ὅτι «πάντες οἱ κόποι εἶναι εὐαρεστότεροι τῆς ἡσυχίας, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐπιτυγχάνωσιν ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα κοπιάζουν, ἢ ὅταν γνωρίζουν, ὅτι θὰ ἐπιτύχουν». Τὸ δεύτερον ὅμως μέρος εἶναι δυσνόητον καὶ πρὸς ἐξήγησιν προηνέχθησαν πολλαὶ διορθώσεις Ὁ Meineke γράφει «*ἢν δὲ ἀποστέῃ ἐπιτυχίη,* τὸ πᾶν ὁμοίως ἀνιηρὸν καὶ ταλαίπωρον». Ὁ δὲ Orellius νομίζει ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ «ἐν δὲ ἀκουσίῃ ἐπιτυχίῃ . . . » (ἀλλ' ἡ ἀκουσία ἐπιτυχία δὲν ἐπάγει ἀνίαν καὶ ταλαιπωρίαν). Ὁ δὲ Mullach πάλιν μεταβαλὼν τὸ «ἓν δὲ ἄκος τῇ ἐπιτυχίῃ» εἰς «τὸ δὲ ἄχος τῆς ἀποτυχίης» ὑποπτεύει ὅτι μετὰ τὸ «ἀποτυχίης» ἐξέπεσε τὸ ῥῆμα «ἀποδείκνυσι» ἢ ἕτερόν τι παραπλήσιον. Καὶ ἄλλοι ἄλλα προτείνουσιν ἀφιστάμενοι τῆς παραδόσεως. Οὐχὶ ἄλλως καὶ οἱ νεώτεροι. Ὁ Diels διορθοῖ «ἓν δὲ ἄκος τῇ ἀποτυχίῃ τὸ ⟨πονεῖν γινώσκει, ὡς ἔστι⟩ πᾶν . . . » Ὁ δὲ Comperz «ἓν δὲ ἄκος ⟨ἡ ἐπιτυχίη⟩· ἐν δὲ τῇ ἀποτυχίῃ τὸ πᾶν . . . ».

Ἀλλ' αὗται καὶ αἱ τοιαῦται διορθώσεις ἀφίστανται σφόδρα τοῦ παραδεδομένου κειμένου. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ Οἰκονομίδης, διὰ μικρᾶς μεταβολῆς καὶ ταύτης συμφώνου τῇ διαλέκτῳ τοῦ κειμένου, ἐθεράπευσεν ἠπιώτατα τὰ νοσηρῶς ἔχοντα. Στηριζόμενος δηλαδὴ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν παραδεδομένην γραφὴν ἀναγινώσκει· «τῆς ἡσυχίης *πᾶσιν* οἱ πόνοι ἡδίονες, ὅταν τῶν εἵνεκεν πονέουσι, τυγχάνωσι ἢ εἰδέωσι κύρσοντες· *ἢν δέ κως ἔῃ ἀποτυχίη,* τὸ *πονεῖν* ὁμοίως ἀνιηρὸν καὶ ταλαίπωρον», τουτέστιν, ἐὰν ὅμως ἐπέλθῃ ἀποτυχία, τότε ὁ κόπος εἶναι ὡσαύτως ἀνιαρὸς καὶ ἄθλιος. Τίς δὲν βλέπει τὴν ὑπεροχὴν τῆς διορθώσεως ταύτης (τηρούσης τὴν οἰκείαν διάλεκτον) ὑπὲρ πάσας τὰς προτεινομένας ἄλλας ; Λέγομεν τοῦτο διότι καὶ ἡ τοῦ Comperz διόρθωσις εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἀπαράδεκτος ὡς ἄτοπος· εἶναι δὲ ἄτοπος, διότι ἐνέχεται εἰς τὸ ἐλάττωμα ὅτι ἐπανάγει εἰς τὸν λόγον καὶ πάλιν τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπιτυχίας, ἧς ὅμως ἐγένετο πρότερον μνεία, ἐνῷ ἐνταῦθα προσδοκῶμεν τὴν ἐναντίαν περίπτωσιν, τὴν τῆς ἀποτυχίας.

Τοιούτῳ τρόπῳ ἐκ τοῦ βάθους τῆς λήθης καὶ τῆς ἀφανείας ἀνέρχεται εἰς τὸ φῶς καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἡ διόρθωσις τοῦ Οἰκονομίδου. Βεβαίως δὲν ἰσχυριζόμεθα ὅτι αὕτη ἀποκαθιστᾷ ἀναμφηρίστως τὴν γραφὴν τοῦ Δημοκρίτου, ἀλλὰ πάντως εἶναι προσφυεστάτη ὡς στοχαζομένη τοῦ νοῦ τοῦ φιλοσόφου. Ἄλλως δέ, καὶ ὡς εἰκασία ἁπλῶς λαμβανομένη, ἔχει πολλὰ τὰ ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ εἶναι πράγματι θαυμασία.

Ἔλθωμεν νῦν εἰς ἕτερον συγγραφέα. Ἥδιστα ἠσχολεῖτο ὁ Οἰκονομίδης περὶ τὸν Θεόκριτον, τὸν χαριέστατον ποιητὴν εἰδυλλίων· ἐπί τινων χωρίων αὐτοῦ συνέγραψεν ἢ διὰ στόματος ὑπηγόρευσε περισπουδάστους ἑρμηνείας καὶ διορθώσεις. Καὶ πρῶτον ἡρμήνευσεν εὐστόχως τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου εἰδυλίου, τοὺς τρεῖς πρώτους γλυκεῖς καὶ μεγαλοπρεπεῖς στίχους, τὸ τηλαυγὲς τοῦτο πρόσωπον τῆς ὅλης τοῦ Θεοκρίτου ποιήσεως.

Ἁδύ τι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἁ πίτυς, αἰπόλε, τήνα—ἁ ποτὶ ταῖς παγαῖσι μελίσδεται, ἁδὺ δὲ καὶ τὺ—συρίσδες . . . [1].

Οἱ ἐκδόται ὑποστίζοντες ἐπὶ τοῦ *τήνα*, τὸ δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου στίχου *ἁ* (ἄρθρον) τρέποντες εἰς *ἃ* (ἀντωνυμίαν) ἄγονται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν σύνταξιν «τὸ ψιθύρισμα καὶ ἁ πίτυς τήνα, ἃ ποτὶ ταῖς παγαῖσι μελίσδεται, ἐστί ἁδύ, καὶ τὺ συρίσδες ἁδύ». Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα παρατηρεῖ ὁ ὁ Οἰκονομίδης ὅτι κατὰ τοιοῦτον τρόπον αἴρεται τὸ κανονικὸν καὶ εὔρυθμον ἐννοίας τε καὶ φράσεως· διότι καθόλου μὲν τὰ μέρη πάσης προτάσεως τάσσονται κατὰ λόγον τῆς σπουδαιότητος ἑκάστου, ἐπὶ δὲ τῶν ἀντιθετικῶν προτάσεων τηροῦσι συνήθως ἐν ἀμφοτέραις τὴν αὐτὴν τάξιν, ἵνα μὴ μόνον ἡ ὅλου πρὸς ὅλον, ἀλλὰ καὶ ἡ μέρους πρὸς μέρος ἀντίθεσις φανερωτέρα ἐκ τῆς ἀντιστοιχίας γένηται. Οὕτω δὲ ὀρθῶς ἔχει ὁ προκείμενος λόγος «ἁδὺ *καὶ* ἁ πίτυς μελίσδει, ἁδὺ *καὶ* τὺ συρίσδες» ἔνθα ὁ *καί*, πρὸ ἑκατέρου κείμενος τῶν ὑποκειμένων, εἶναι δηλωτικὸς τοῦ παραλλήλου τῶν ἐννοιῶν, ἐν αἷς τό τε ἰσόβαθμον ἀμφοτέρων καθορᾶται, καὶ τὸ κατ' ἀμφοτέρων κοινῇ καταφασκόμενον *μελίσδειν* ἤτοι *συρίσδειν*.

Εἰς τὰ εἰρημένα προσθέτομεν ἡμεῖς καὶ ἕτερον λόγον, ἴσως ἰσχυρότερον. Κατὰ τὴν σύνταξιν δηλαδὴ τῶν ἐκδοτῶν τὸ ψιθύρισμα λαμβανόμενον καθ' ἑαυτὸ (τουτέστι χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ *πίτυς*) ἀποβαίνει ἀδιόριστον, μὴ δηλουμένου τί εἶδος ψιθύρισμα εἶναι, πόθεν τοῦτο προέρχεται. Εἶναι δὲ πάλιν τὰ μάλιστα προσφυὴς ἡ παρατήρησις, ὅτι διὰ τῶν *καὶ* διατρανοῦται ἡ τῶν προτάσεων πρὸς ἀλλήλας ἰσορροπία καὶ ἀντιστοιχία. Τὸ *καὶ* δηλαδὴ ἐπαναλαμβανόμενον ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τῷ τρίτῳ στίχῳ πρὸ τῶν ὑποκειμένων (*καὶ ἁ πίτυς — καὶ τὺ*) δηλοῖ τὴν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐννοίαις ἐνυπάρχουσαν ὁμοιότητα καὶ παραλληλίαν. Ἐν ἄλλοις λόγοις τὰ *καὶ* . . . *καὶ* ἰσοδυναμοῦσι πρὸς τὰ *ὥσπερ* . . . *οὕτω καί*· εἶναι ὡς ἐὰν ἔλεγε «*ὥσπερ* ἡ πίτυς ἐκείνη μελίζει ἡδύ, *οὕτω καὶ* σὺ συρίζεις ἡδύ».

Ὡς λέγεται «ἁ πίτυς ᾄδει» (πβλ. Μοσχ. 5. 8), οὕτω καὶ «ἁ πίτυς μελίσδεται»· τοῦτο δὲ τὸ «μελίσδεται», καθολικὸν ὂν καὶ τροπικόν, ὁρίζεται διὰ τοῦ εἰδικωτέρου καὶ κυριολεκτικοῦ «τὸ ψιθύρισμα» ὡς ἀντικειμένου ἐσωτερικοῦ. Ὀρθῶς δὲ προτάσσεται τοῦ ἀντικειμένου *ψιθύρισμα* τὸ ἄρθρον *τό*, διότι κατηγορεῖται αὐτοῦ τὸ ἐπίθετον *ἡδύ*. Οὕτω δὴ ὁ νοῦς ἔχει ὧδε «ἡδύ τι καὶ ἡ πίτυς ἐκείνη, ἡ παρὰ ταῖς πηγαῖς κειμένη, ἀπεργάζεται τὸ ἑαυτῆς ἐμμελῶς ἀφιέμενον ψιθύρισμα, ἡδέως δὲ καὶ σὺ διὰ τῆς σύριγγος μελουργεῖς».

Ἀκριβέστερον καὶ ἁπλούστερον ἡμεῖς ἑρμηνεύομεν ὧδε· ὅπως ἡ πεύκη

---

1) Τὸ *τῆνος*, τήνα, τῆνο εἶναι δωρικοὶ καὶ αἰολικοὶ τύποι ἀντὶ τοῦ *κῆνος*, *ἐκεῖνος*, κ.ο. Τὸ δὲ *μελίσδω* εἶναι δωρικὸν ἀντὶ τοῦ *μελίζω*=ᾄδω μέλος, ἠχῶ μελῳδικῶς.

ἐκείνη, ἡ πλησίον τῶν πηγῶν κειμένη, παράγει μελῳδικὸν ψίθυρον, τοιουτοτρόπως καὶ σύ, αἰγοβοσκέ, ἐκπέμπεις μελῳδικὸν σύριγμα (δηλαδὴ αὐλεῖς διὰ τῆς σύριγγος μελῳδικῶς).

Τὸ πεντεκαιδέκατον τερπνότατον καὶ ἐρατεινότατον εἰδύλλιον, αἱ *Ἀδωνιάζουσαι*, ἔχει τὴν ἑξῆς ὑπόθεσιν: Δύο Συρακόσιαι τὸ γένος δέσποιναι, Γοργὼ καὶ Πραξινόη, ἐπιδημοῦσαι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐξέρχονται ἵνα ἴδωσι τὴν πομπὴν τοῦ κοσμηθέντος Ἀδώνιδος ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης, τῆς Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδελφέως γυναικός. Ἡ Γοργὼ μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Πραξινόης, ὁπόθεν ἐξέρχονται ἀμφότεραι ἐπὶ τὴν πανήγυριν. Πρόσωπα εἰσάγονται τρία, ἡ Γοργώ, ἡ Πραξινόη καὶ ἡ τῆς Πραξινόης θεράπαινα Εὐνόη· προϊόντος δὲ τοῦ εἰδυλλίου καὶ ἕτερα παρεισάγονται πρόσωπα. Ἐν μέσῳ τοῦ ἀπείρου φιλοθεάμονος πλήθους αἱ τρυγόνων λαλίστεραι καί καταπτυχῆ ἐνδύματα φοροῦσαι δέσποιναι (καὶ μάλιστα ἡ Πραξινόη) ἔρχονται εἰς κίνδυνον νὰ ἀποχωρισθῶσιν ἀλλήλων καὶ πλανηθῶσι δεῦρο κἀκεῖσε, ὡς πρόβατα ἀπολωλότα. Ἡ Πραξινόη κραυγάζει τότε πρὸς τὴν φίλην, παρὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἀνάκτορα.

Γοργὼ δὸς τὰν χέρα μοι· λάβε καὶ τὺ—Εὐνόα Εὐτυχίδος· πότεχ' αὐτᾷ, μή τι πλαναθῇς—πᾶσαι ἅμ' εἰσέλθωμες· ἁπρὶξ ἔχευ, Εὐνόα, ἁμῶν [1].

Ὁ σχολιαστὴς λέγει ἐπὶ τοῦ προκειμένου «εἰκὸς τὴν Εὐτυχίδα Γοργοῦς εἶναι θεράπαιναν». Ἀλλ' ὁ Οἰκονομίδης ἐρωτᾷ «πόθεν ἡ Εὐτυχίς, ἧς οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον (γίνεται) μνεία καὶ πῶς ταύτης ἐπιλαβομένη ἡ Εὐνόη οὐ πλανηθήσεται; Καὶ πῶς πάλιν *ἁπρὶξ ἔχευ, Εὐνόα, ἁμῶν*;». Καὶ πράγματι, ἂν ἡ Γοργὼ παρεκίνει τὴν Εὐνόην νὰ «πιασθῇ, κρατηθῇ ἀπὸ τὴν Εὐτυχίδα» πῶς ἦτο δυνατὸν εὐθὺς μετ' ὀλίγον νὰ λέγῃ «Εὐνόη, πιάσου, κρατήσου ἀπο ἡμᾶς;». Διὸ καὶ εἰκάζει ὁ Οἰκονομίδης ὅτι ἀντὶ τοῦ *Εὐτυχίδος*, ἐγράφη *τᾶς πτυχίδος* ἢ *εὖ πτυχίδος*, ἥτις εἰκασία καθίσταται πιθανωτάτη ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς κατωτέρω (στ. 21 καὶ 34) ἐξαίρει τὸ «ἀμπέχονον» καὶ τὸ «καταπτυχὲς ἐμπερόναμα» τῆς Πραξινόης.

Κατὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην θὰ ἑρμηνεύσωμεν ὧδε· «Γοργώ, δός μου τὸ χέρι σου. Καὶ σὺ Εὐνόη, πιάσου ἀπὸ τὸ ἀμπέχονον (τῆς Πραξινόης, κυρίας τῆς Εὐνόης)· προσοχὴ εἰς αὐτό, διὰ νὰ μὴ χαθῇς. Ὅλαι μαζὶ ἂς ἐμβῶμεν· Εὐνόη, πιάσου καλὰ ἀπὸ 'μᾶς» [2].

---

1) Τὸ *ποτέχω* εἶναι δωρικὸν ἀντὶ *προσέχω*. *Ἔχευ*=ἔχου, ἀντέχου («πιάνου»).

2) Ὁ Θερειανὸς λέγει ὅτι ὑπομνήσας ποτὲ τὸν Διδάσκαλον τὴν εὔστοχον αὐτοῦ διόρθωσιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Θεοκρίτου, οὗτος ἐπέδειξεν ἀδιαφορίαν καὶ παράδοξον δισταγμόν. Εὐθὺς δὲ τότε ἐκεῖνος ἀνεμνήσθη (κατὰ τὸν ψυχολογικόν, φαίνεται, νόμον τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἀντιθέτων παραστάσεων) καὶ διηγήθη χαριέστατον ἐπεισόδιον ἀναφερόμενον εἰς περίφημον Γερμανὸν καθηγητήν. Ὁ φιλόλογος οὗτος μοχθήσας ἐπὶ πολλὰς ὥρας περὶ τὴν ἑρμηνείαν χωρίου τινὸς τοῦ Σοφοκλέους, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ εὕρῃ τὸ ποθούμενον. Ἔξω ἑαυτοῦ ὑπὸ τῆς χαρᾶς γενόμενος, ἀνοίγει τὸ παράθυρον καὶ ἄρχεται συνεχῶς σαλπίζων· ἦν δὲ ἡ ὥρα τρίτη πρωϊνή. Οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως, ἐξαναστάντες ἔντρομοι ἔσπευσαν εἰς τὸ μέρος,

Λυπούμεθα ὅτι τὰ περιγεγραμμένα ἡμῖν ὅρια δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ συνεχίσωμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἀναγράψωμεν χωρία καὶ ἄλλων συγγραφέων, μάλιστα δὲ τοῦ Θουκυδίδου, κάλλιστα ἡρμηνευμένα ἢ διωρθωμένα ὑπὸ τοῦ Οἰκονομίδου. Τοσοῦτο μόνον νῦν παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν παρίσταται ὡς ἐξαίρετός τις σκαπανεὺς καὶ δορυφόρος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς ἔνθεος μύστης καὶ ἑρμηνεὺς τῆς πάλαι σοφίας· τὸ καθολικὸν ἔργον αὐτοῦ πυργοῦται ὡς εὐστιβὴς καὶ περικαλλὴς ἀρχαϊκὸς ναός, οὗ τὸν θριγκὸν καὶ τὸ ἀέτωμα κατέχει ἡ κριτικὴ ἀγχίνοια καὶ ἑρμηνευτικὴ δεινότης. Εἶναι δὲ πάνυ εὔστοχοι καὶ πολλῆς προσοχῆς ἄξιαι αἱ παρατηρήσεις καὶ κρίσεις τοῦ φιλολογωτάτου Θερειανοῦ, καθ' ἃς «. . . αἱ σῳζόμεναι σημειώσεις ὑποδηλοῦσι μεθ' ὁπόσης σπουδαιότητος ἐνέκυψεν ὁ Οἰκονομίδης εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, δοκίμων τε καὶ μή. Ἔνιαι τῶν ἑρμηνειῶν τούτων εἶναι τιμαλφὲς κόσμημα τῶν καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ *μηνύουσι κριτικὴν μεγαλοφυΐαν, οἵαν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Κοραῆ οὐδεὶς ἔδειξε τῶν ὕστερον ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς γράμμασι διαλαμψάντων Ἑλλήνων φιλολόγων*» [1]. Ναί· ὁ Οἰκονομίδης εἶναι μετὰ τὸν Κοραῆν ὁ παλαιότερος καὶ ἅμα ὁ πρῶτος ἐν τοῖς πρώτοις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων φιλολόγων, ἀντάξιος τῶν μεγάλων γραμματικῶν καὶ φιλολόγων τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ὁ ἀναπολῶν εἰς τὴν μνήμην τὸ φιλολογικὸν ἐκείνου μεγαλούργημα, στρέφων δ' εἶτα τὸ βλέμμα εἰς τοὺς νῦν χρόνους καὶ τὴν παροῦσαν κατάστασιν, δὲν λέγω μόνον τὴν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, κινῶν τὴν κεφαλὴν περιλύπως θὰ ἐρωτήσῃ· διατί ἄρά γε δὲν ἀναφαίνονται καὶ σήμερον συχνότερον φιλόλογοι τοῦ ἀναστήματος καὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Ἰω. Οἰκονομίδου καὶ τοῦ Κωνστ. Κόντου, τοῦ Γεωρ. Μιστριώτου καὶ τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου καὶ ἄλλων κρατίστων γιγάντων καὶ ἀληθῶν ἡρώων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ; ! [2].

Ὅσα ἐν τοῖς πρόσθεν ἀμυδρῶς καὶ ὡς ἐν τύπῳ ἐσκιαγραφήσαμεν, ἔστωσαν εὐλαβὲς μνημόσυνον ὀφειλόμενον εἰς τὴν μνήμην τοῦ σοφοῦ Κυπρίου, οὗ τὸ ἔργον καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἄξιον καὶ δίκαιον νὰ διαμείνῃ ἄφθιτον, θαλερὸν ἀεὶ καὶ ἀγήρατον

ὄφρ' ἄν ὕδωρ τε νάῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ.

ὅθεν ἠκούετο τὸ σαλπιστικὸν κροῦμα. Συναθροισθέντες δὲ πάντες ἐκεῖ ἐπληροφορήθησαν ἔκπληκτοι ὅτι αἰτία τῆς νυκτερινῆς ἀναστατώσεως ἦτο ἡ παράφορος τοῦ καθηγητοῦ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις , . . ἐπὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ φιλολογικῷ κατορθώματι ! ! Πόσον ἀληθῶς οἱ ἄνθρωποι διαφέρουσιν ἀλλήλων.

1) Αὐτ. σ. 229.

2) Ἀτυχῶς οἱ παλαιότεροι παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς νεωτέρους φαίνονται ὡς Κροῖσοι πρὸς Ἴρους.